САНА ОЛОХ

САХЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№№ 126—127 (7355—7356) ● 1992 сыл. Алтыныы 22 күнэ. Чэппиэр ● Сыаната 1 с. 60 х.

Москва. Госзнак типографиятыгар приватизационнай чектэр бэчэлэттэнэллэр.

Н. Зотин фотота. (РИТА—ССТА).

САХА СИРЭ ИККИ ҮЙЭ АЛТЫҢАР КЭМИГЭР

М. Е. Николаев, Саха Республикатын Президенэ

(Бүтүүтэ. **Иннин хаҥыат** 123 №-гэр көр).

Эрэйдээхтэр уонна сыҥыаннар төрдүттэн уларыйыыларга буола турар. Кылаастар уонна араас күүстэр иккиардыларынааҕы охсуһуу буолбакка, биирдэ үлэлэһии уонна айар-тутар үлэ, араас сыаналаныы уонна олохтоох бэйэ миэстэтин кэҥэтии талаан ылар кыах общественнай өй-санаа нуормэтэлэрэ буоллалар. Сайдыы идеалларынан уйгу уонна сайдыы, үтүө санаа уонна дьүөрэлэһии, киниэхэ уонна обществоҕа духовноһы биэргэтии өйдөбүллэрэ бүөлүөх тустаахтар. Тус бэйэ туһан иннитин, ыал этэҥнэ олоруутун, сиэр-майгы, национальнай уонна иҥин аймах уонсай сыаннастарын итиннэ баайы-дуолу үөскэтэн иҥии, тус бэйэ уонна уонсай байыльаттык олоруу туһугар үлэлээһин идеологиялаах бириэмэтэ кэлэн эрэр.

Уонсайыан, көлүөнэлэр өйдөрүн-санааларын хаачыстыбаларын уларыйыыларга эрдэйиллэр. Киһи өйүн-санаатын уонна дьайыстын көҥүлүн хааччахтыыр кытаанах чэрчилэр бүгүн суохтар. Биһиги кылгас кэм иҥэргэ киһи экономическай, гражданскай, политическай уонна культурнай бырааптарын олохтоох киллэриниэн сибээстээх өйдөбүллэри кэҥэтэртэ, санаа өйдөбүллэри ылынарга бас билэччи уонна хаһаайын нэйитии билэргэ, бэйэбит туох баар быһыыларбытын уонна дьыалаларбытын оҥу кытта дьүөрэлиргэ кэтиллэ түстүбүт. Итти ордук көрдөөһүн уонна бэйэ күүһүн билиини бу ыарахан сүһүөх кэмигэр олохтоох санаа киирэр көлүөнэҕэ сыҥыаннаах. Демократическай гражданскай обществоны үөскэтэн түбүктэригэр политическай тэрилтэлэр бэйэлэрин миэстэлэрин булуннар аналлаахтар. Республика дьиҥнээх государственноҕа бигэргэтиллиэ, киһи үгүс омуктаах норуотун барҕарыытын процесса бара турар кэмигэр бүгүн туох буола турарын аахайбат буолуу, социальнай алаҥы ордук кутталлаахтар.

Рынок диэки баран истэх аайы общество социальнай-экономическай өртүнэн биир майгынныыр буолуута алдьаныаҕа, нэйилиэнньэ үөскээн эрэр санаа арааларыгар уонна белохтөрүгэр бэйэлэригэр эрэ сыҥыаннаах интэриэстэр үөскүөхтэрэ. Элбэх партиялаах буолууну бигэргэтиигэ дьиҥнээх төрүт үөскүүҕэ. Элбэх партиялаах буолуу общественнай утарсыылары быһаарыыга тоталитаризмы уонна волюнтаризмы ханык эмэ көрүүнэн чөлүгэр түһэриини таһаарбат буолуугa көмөлөһүөх тустаах.

Араас политическай партиялар уонна тэрилтэлэр үлэлэрэ өскөтүн киниилэр программалаах сыалларынан общество биирдэ түмсүүтүн, киһи аймах уонсай сыаннастара уонна национальнай өртүнэн барҕарыы идеялара туруоруллар буоллахтарына эрэ ыллыктаах буолуоҕа. Экстремизмнэ ыҥырыы, национальнай, кыраассабай абаһы көрсүүнү күөртэһиии, билиини баар конституционнай тутулу аанньа ахтыбат буолуу тулуйуллуохтарын сөбө суох.

Сайдыы экономическай стратегията

Биһиги экономическай стратегиябыт фундаментальнай балаһыанньатынан санаа социальнай туһаайыылаах рынок экономикатыгар көҥүү, аан дойдуттааҕы хаһаайыстыбаны кытта сыыйа уонна халбаҥа суох сибээстэһии буолар. Ол гынан баран, биһиги бу көҥүүнү уочараттаах эксперимент абэтэр хампаанньа бэрэдэгиинэн буолбакка, үөһэттэн ким эрэ ыйыытыкан уонна соҥнонуллубут схемаларынан буолбакка, төттөрүтүн, республика дьиҥ баар экономическай усулуобуйаларыгар олоҕуран тахсыахтаах амсолоох содуллары уонна хоромньулары туоратыыны уонна мунутуурдун аҕыйатыыны учуоттаан, республика норуотун уонна хаһаайыстыбатын уһун кэмнээх интэриэстэригэр уонна кэскиллэригэр суоттанан оноруох тустаахпыт.

Республика государственнай суверенитетын торуттэн экономическай өртүнэн тутулуга суох буолуу уонна тус бэйэ дьаһаныыта буолуох тустаах. Итти соругу олохтоох киллэрии, биллэн турар, балачча уһун кэмнэ ылыаҕа. Бэйэ-бэйэлэриттэн олохтоох киллэриллиилэрин болдьоҕунан, олохтоох киллэриллэр соруктарын уонна дьаһалларын характэрдарынан уонна уустуктарынан араастаһар хас да сүһүөхтээх буолуоҕа. Ол гынан баран, биһиги республика государственнай суверенитетын экономическай өртүнэн тутулуга суох буолуутун сүһүөҕэр туруоруу уонна бөҕөргөтүү суолунан халбаҥа суох баран иҥиэхпит. Төһө даҕаны экономическай кризис диригин уонна республика иннигэр турар политическай, социальнай уонна экономическай проблемалар олус уустуктарын үрдүнэн, биһиги экономическай сайдыыбыт стратегиятын уонна оно олоҕуран республика государственнай суверенитетын сүһүөҕэр туруоруу уонна сайыннарыы стратегиятын ситиһиилээхтик олохтоох киллэрэргэ эрэллээх буолар бары ныахтардаахпыт.

Бастакытынан, бу айылҕа ресурсаларын разведкаламмыт уонна көстүөхтээх сүүнэ саппаастара бааллара, олорго олоҕуран бородууксуйалары уонна табаардары оноорон таһаарыыны тэрийии, санаа прогрессивнай, үрдүк технологиялаах уонна экологическай өртүнэн ырааҥ үлэлиир миэстэлэри, ол иһигэр атын дойду үбүн тардан туран, үөскэтэр кыах баара.

Иккиһиэнэн, бастайааннай олорор нэйилиэнньэ ахсаана, атыттарга тэҥнэтэхха, сотчо элбэҕэ суоҕа, республика сирэ-уота география уонна транспорт өртүнэн балай эмэ сабыылаҕа туттуу рыногун ис производство уонна сүрүн туттуллар табаардары тэлэн киллэрии кэмэйдэрин сүрүннүүр кыаҕы хааччыйаллар.

Үсүһүнэн, төбө даҕаны структурнай, үй-экономика өртүнэн сатарыйыылар баар буолбуттарын иҥин балачча улахан производственнай потенциал үөскэтилиннэ, үгүс салааларга рабочайдар үрдүк квалификациялаах контингеннара баар буолла, сөптөөх научнай потенциал мунньулунна.

Төрдүһүнэн, бэйэтин баллаах өртүнэн дьоннор хардарыта сыҥыаннаһыыларыгар сиэрдээх, бар дьон туһугар үлэлиргэ бэлэм, тулуурдаах уонна оноорон таһаарыыларга үлэҕэ бэлэм, бары ааҕалаах социальнай, экономическай уонна правовой төрүттэр уонна усулуобуйалар тэрилиннэхтэриэ предпринимательствоҕа уонна бизнеска дьоҕурдаах, тус бэйэтин кыахтарын, билиилэрин, сатабылын уонна талаанын суотугар тыыннаах хаалларга уонна бэйэтин экономикатын сайыннарарга дьоҕурдаах республика норуота.

Биһиги экономическай стратегиябыт төрүттүгэр олох аан дойдутааҕы стандартарын, социальнай нормативтары уонна правовой нуормалары итиннэ личность мэктиэлэммитин ууруох тустаахпыт. Саха Республикатын гражданина тус бэйэтэ экономическай баһын бэйэтэ билиниттиэр бары правовой **мэктиэлэһиннэрдээх уонна** экономическай усулуобуйалардаах, предпринимательскай үлэҕэ көҥүллээх, государство өртүттэн ааҕалаах социальнай көмүскүллээх буолуох тустаах. Республика бары гражданнарын уонна киин норуотун бүтүннүүтүн материальнай уонна духовнай культураларын дьиҥнээхтик өрө көтөҕүүгэ бары усулуобуйалар тэриллиэх тустаахтар.

Экономиканы өйдөөһүн боппуруостарыгар биһиги производство средстволарын чаабынай бас билиигэ, капиталы мунньуута уонна предпринимательствоҕа сыҥыаннаах өйдөбүллэрбит халыыптарын төрдүттэн уларытыах тустаахпыт. Чаабынай бас билиигэ, предпринимательскай үлэтигэр, коммерческай этикаҕа цивилизованнай сыҥыаннаһыы аҥбухатын баһылыахпыт турдаҕа. Бас билиигэ быраан ытык дьыала, ол государство бары сокуоннарынан көмүскэнэр, көмүскэнэр уонна арааччыланар диэн, демократическай обществоҕа атын баайга-дуолга ымсыырыы суох буолуохтаах, көҥүл үлэни токурутар тэҥнээһиннээх психология суох буолуохтаах.

Киирии сүһүөх кэмигэр — экономическай кризиһи уонна ыһыллыыны туоратыы сүһүөх кэмигэр — биһиги бэйэбит инибитигэр маннык сүрүн соруктары туруорунабыт:

—туттуу рыногун аһыаннүөлүнэн уонна туттуу табаардарынан, ол иһигэр республика бэйэтин иһигэр сырьену переработкалаһыны түрүннүк олохтоохунунан, байытыы, норуокка анаан табаардары оноорон таһаарар санаа предприятиелары тэрийии уонна үлэлии тураччылары туһсаран тутуу. Бу боппуруоска баар республиканскай программаҕа, программа түргэнник олохтоох киириитин, ону тэҥэ санаа экономическай структураларга, государственнай буолбатах секторга, дьоҕус бизнеска уонна коммерциялаҕа тиэрдиэн, биллэр кэтэр конверсиялэри уонна уларытыылары киллэрэр ааҕа буолуо;

—энергиянан хааччыйыы, транспорт уонна сибээс ордук кэдьүүстээх уонна саамай соптөөх схемаларын ырытан оноруохха уонна утумнаахтык олохтоох киллэриэххэ. Итиннэхэ энергиянан хааччыйыы систематын сайыннарыы өртүгэр Саха сирин киин (өрустэр икки ардыларынааҕы оройуоннар) уонна Арктиканы (Бүлүү оройуоннара) өртүлэриигэр гаһы киллэриини кэҥэтиигэ, республика небин, гаһын ресурсаларын, атын дойдулар үбү угуулларын тардан туран, **киэҥ далаһыннаахтык** баһылаһын, **энергиянан хааччыйар** санаа предприятиелары үлэҕэ киллэрин;

—сир анныгар ресурсаларын туһаныы **өйдөөх-төйдөөх, сөптөөх** кээмэйдэрин быһаарыахха, сиртэн хостоохор баайдар бары балансовай саппаастарын толору инвентаризациялаһыны олохтоох киллэриэххэ уонна сорох туһалталарга олору үлэлии турар предприятиеларга сыҥыарыыны хаттаан көрүөххэ, тендордары, концессиялары уонна атын дойдутааҕы фирмалары итиннэ компаниялары кытта биирдэ үлэлэһии атын көрүнэлэрин киллэриэххэ, республиканскай программаны ырытан оноруохха уонна ону олохтоох киллэрии саҕалыахха, минеральнай сырьелары, күнду металлары уонна таастары хостоохун уонна переработкалаһын прогрессивнай технологияларын киллэрии, олор экологическай өртүнэн бүкатын куттала суох буолуулларын ситиһэн туран хааччыйыахха;

—тыа хаһаайыстыбатыгар уонна тыа сиригэр реформалаһыны дириҥэтиигэ уонна түргэтэтиигэ государственнай программаны ырытан оноруохха уонна олохтоох киллэрии сыдьаайахха. Ол программаҕа саха тыатын сирин социальнай өртүнэн уларытан тутуу уонна барҕардыы; баһынай уонна фермерскай хаһаайыстыбалары, тыа хаһаайыстыбатын кооперативтэрин, хааччыйар, көмөлөһөр предприятиелары сайыннарыы; тыа сирин оройуоннарыгар санаа үлэлиир миэстэлэри үөскэтии; тыа сирин ыччатын идэни ылыы өртүнэн уларытан туһаайыы, бэлэмнээһин уонна хаттаан бэлэмнээһин; тыа хаһаайыстыбатыгар уонна тыа сиригэр государственнай буолбатах структуралары сайыннарыы уонна өйөөһүн программатын; тыа сириннээҕи дьоҕус индустрианы сайыннарыы программатын нурдук сүүрүн туһаайыылэр киллэриллиэхтэрэ;

—производственнай уонна социальнай инфраструктуралары (суоллары, коммуникациилэри, тутуу матырыйаалларын уонна тутуу индустриятын промышленноһын уо. д. а.) сайыннарыы республиканскай **программатын ырытан оноруохха;**

—үһүн болдьохтоох тас экономическай сибээстэһиилэр уонна атын дойдулар үлэлэрин тардыы республикатааҕы программаларын ырытан оноруохха, бу үлэҕэ баһылыыр суолталаахтары быһаарыахха, биирдэ үлэлээһин санаа формаларын киллэриэхха, холбоһуктаах предприятиелары, ыарахысса **таһынааҕы дойдуларга** агентстволары уонна бэрэстэбиитэлистиббэлэри тэрийиэххэ; республика тиэйэн таһаарар дьоҕурун улаатыннарыахха уонна аан дойдутааҕы информация структураларыгар республика маркетинын биэриэхха;

—демография, үрдүк квалификациялаах кадрдар хамсаһыннарын уонна үөскэтэн иҥэн проблемаларын адъас санаа быһаарыыларын оноруохха уонна олохтоох киллэриэхха, уонсай үөрахтээһин тиһигин бүтүннүүтүн национальнай оскуоланы сайыннарыы концепциятыгар уонна ыччаты идэҕэ бэлэмнээһиккэ олоҕуран төрдүттэн уларыта тутуохха;

—республика экологиятын чэбдигирдии уонна экологическай өртүнэн куттала суох

(Бүтүүтүн 2-с, 5-с стр. көр).

САХА СИРЭ ИККИ ҮЙЭ

(Бүтүүтэ. Иннин 1 стр. көр).

буолуутун хааччыйыы государственнай программатын ырытан оногоруохха уонна олоххо киллэрнэххэ, бары үлэлии турар предприятиелары уонна производстволары экологическай өртүнэн паспортааһыны ыытыахха.

Экономическай сайдыы ыйыллыыбыт туһаайыыларын олоххо киллэрии чопчу формата эрдэ республика сорох сокуоннарыгар эбэтэр республика Президиетин ыйаахтарын бы ыытынан ылыллыбыт, налгас орто уонна үйүн болдьохтоох индикативнай былааннарга оловурар аналлаах государственнай программалар буолуохтара.

Ордук үйүн болдьохтоох кэскилгэ экономическай стратегия кылаабынай туһаайыыларын быһыктынан биһиги маннык маннык ыытыллыбыт: — нарыт хаһаайыстыбатыгар бөдөн структурнай уларыйыылары, экономика сырьеҕа эрэ туһаайыылаах туораттыны, транспорт ситиминэрин уонна телекоммуникациялары түргэнник сайыннарыыны;

— сорох куораттар уонна оройуоннар базаларыгар олоҕуран көҥүл экономическай зоналары үөскэтиини уонна түргэнник сайыннарыыны;

— оройуоннарга уонна Охотскай муораҕа тиийэр автомобиль суолларын, порт тутууларын, причаллары, ыскылаатта-ры тутуону — Дальнай Востоктааҕы регион куораттарыгар сир учаастактарын арендалаһыыга эбэтэр атыылаһан ылыыга олоҕуран, холбоһуктаах уонна самостоятельнай предприятиелар көрүүгэриннэ;

— республикаҕа тимир суолу тутуону;

— табаары оногорон таһаараччылар күрэстэһиилэриэрэ, предпринимательство уонна дьоҕус бизнес букатын көҥүл буолуутугар, рынок механизмнара толору үлэлэһиннэриигэр олоҕурбут дьыҥ-чахчы көҥүл рынок экономиката сүҺүөҕэр туруутун;

— экологическай өртүнэн тэнгиэһиини олохтоохуну уонна эйэлҕаны табыгастаахтык туһанарыны олоххо киллэрии;

— активнай тас экономическай сибээстэһиилэри, үйүн болдьохтоох тендорнай уонна концессионнай сөбүлэһиилэри олохтоохуну, холбоһуктаах предприятиелары тэрийии уонна сайыннарыыны, республика тиэйэн таһаарар кыаҕын улаатыннарыыны;

— үрдүү технологиялары баһылаһыыны түргэтэтиини, научнай-техническэй сайдыыны уонна инновациялы инники диэн ыытарыыны;

— кыраныысса таһыгар үрдүк профессиялаах кадрдары үөскэтэ далаһыннаахтык балаҥнэһиини, ыччаты үөрэхтээһиини уонна кадрдары бэлэмнэһиини, баннар тиһиктэрин уонна менеджерство адъас саҥа тиһиктэрин сүҺүөҕэр туруорууну уонна сайыннарыыны.

Саҥа экономическай идеология саҥа экономическай принциптэри, ньымалары уонна механизмнары уталыччыта суох үлэҕэ киллэрии эрдэр.

Бас билиини сорунуулаахтык уонна уталыччаҥа уларыта тутуну саҕалыыр наада. 1992—1993 сылларга дьоҕус уонна орто предприятиелары приватизациялааһыны бүтэрэр. Бу туох хаһаайыстыбатын барыларыгар салааларыгар государственнай предприятиелары аҕалар типтээх акционерный обществоларга улаатыннарыы

бүтэрэн тиийэр наада. Сиэнэлаах нумааҕылар рынокка инвестиционнай фондалары тэрийэргэ, приватизация чектэрин республикатааҕы программатын олоххо киллэрэргэ. Республика ыһыллыбыт приватизация чектэриэ барыстаахтык туһанарыгар эрдэлээх комускэлэ уонна наадалаах мэтиэлэһиннэри көрөөтө. Фондовай биржаны тэрийэргэ.

1993 сылга чаһыынай дьиэлэри бас билээччилэргэ сдаруу тутуу уонна көрөөнсийэ оборуу оросуоттарын сорудаҕын үйүнүү проблематын быыстарар наада. Приватизацилаан квартиралары атыылаһан ылыы уонна саҥалыы улэриэ механизмын олоххо киллэрэргэ. Итиннэ тэҥэ куораттарга, оройуоннар кинигэргэ олорор дьиэлэри кооперативнай тутуу ордуктааҕын туһунан баттаруоһу, маныаха бириидиэлэн дьон уурдарыыларын уонна гражданнар заемнарын күүскэ тардан туран, быһаарарга.

Тыа сиригэр баанынай, фермер хаһаайыстыбатын тэрийэр уонна үлэлэтэр туһуттан сиргэ чаһынай бас билиини киллэрэргэ уолдьаста. Бу саамай уустук проблеманы быһаарбатахха экономическай реформа улаханнык харгыстаныан сөп төөбө, экономиканы чэбдигирдии итиэннэ сайыннарыы стратегията бүтүннүүтэ курдаҥах баҕа саҥаанан хаалыан сөп төөбө толору ойдоноор.

Бу бөҕөруоскалар толкуйдааһын эрсарбат хаалыыларыттан хорсуннук тахсар, сымыйанан куттаммыта буолуулуу уонна бэйэни алдьханыыны политикаҕа уонна идеологияҕа аһара охтуулаах сыһыаннары туораталар наада. Маныаха ойдөнүллүүхтээх сиргэ чаһынай бас билиитэ суох биһиги хаһан даҕаны кризистэн тахсыбаппытын, оны аҕаан экономика өссө таҥнары баран иһиэхтээҕин, социальнай бырааба суох буолуута өссө олус дириҥник ыалларар суолга охторбутун.

Чугастааҕы кэмнэ предпринимательствоны, дьоҕус бизнеһи ойоохун государственнай программатын бигэргэтэр наада. Предпринимателлэргэ, бизнесменнэргэ, коммерсаннарга саамай табыгастаахтык үлэлэһиннэриҥ реҥимин олохтуурга, волуоктарыв аччатарга, чэпчэтиилээх бырыһыаныран кредиттэри уонна ссудалары, приватизацияланар объектары атыылаһан ылалларыгар ордук бырааба биэрэргэ. Маныаха, бидэн турар, производствоҕа бэйэлэрин үптэрин киллэрэр, саҥа үлэлиир миэстэлэри таһаарар, прогрессивнай технологиялары, научнай-техническэй ырытан өгөрүүлэри, инновациялары олоххо киллэрэр предпринимателлэргэ уонна бизнесменнэргэ ураты чэпчэтиилэр уонна ордук балаһыанньалар бэриллиэхтэрэ.

Бүгүн кылаабынай сорук — предпринимательствоҕа, бэйэ дьыалатыгар, бизнеска көҥүлэһиннэри сорҕутүү. Киһи үлэлиэн уонна элбэх үбү-харчыны ылыан, дааҥ дохуоттаах буолуон баҕарара, рынок айыныылаах күүһүгэр эрэнэрэ наада. Бу киһи обществоҕа сөптөөх ыытыкабылынан уонна авторитетынан туһанар буолуохтаах. Ыччат уонна саҥа саҕаланан эрэр предпринимателлэр оннук киһиттэн холобур ылыах тустаахтар.

Харчы-кредит уонна банк систематын уларыта тутуута ураты үлэ ыытыллыахтаах. Цивилизованнай аан дойдуга бүтүннүүтүгэр баннар экономическай прогресс түргэтэтэн биэрэччи, инвестордар оруоллаарын ылаллар.

Биһиги предприятиелар кредиттэн аһара тутулуктаах буолуулларыттан сыыһа босхолоноохпут. Маныаха вексель, клиринг туттуллуутун киллэрии, национальнай инвестиционнай уонна республикатааҕы ипотечнай банкары айыы, дьиэнээх Национальнай государственнай банк уонна Саха Республикатын сирин банка сүҺүохтэриигэр туруулара, баннар консорциумнарын тэрийии эрдэлиллэр, онно аан дойдутааҕы уонна өмүс дойдуларын баннарын системалара кытыахтара.

Биһиги чопчу сыаллаахтын, Федеративнай дуогабар уонна Экономическай сөбүлэһии остэриэн Россия киинэмэит банын систематын уларыта тутуу наадатыгар үлэни ыытыахтаахпыт, туруулаһыахтаахпыт, итэҕэтэ сатыахтаахпыт, аһара киинэлэһиини уонна үгэс быһыытынан олохтоммут үөнэттэн сабардааһыны туораталыахтаахпыт.

Экономическай стратегияны олоххо киллэрии сүрүн финансовай механизм — бу республикатааҕы бюджет. Бөҕөр уопсай, тус сыаллаах уонна улахан ирдэбиллээх бюджет политиката суох буоллаҕына, ол аата, экономическай стратегия суоҕун тэҥэ. Бары күүстэр уонна ресурсалар аҥардас күннээҕи проблемалары уонна бөҕөруоскалары быһаарыыга эрэ түмэ тардыллаллар, онон мунур үйүгэ көстүбэт дотацияларгга уонна туһата суох инвестицияларга бытарытыллаллар.

1992 сылга республикатааҕы бюджет дохуоттара 1991 сылга тэҥнээтэххэ 20 тогулуҥан улаатыллар, 1990 сылы кытта тэҥнэтэххэ — 72 төгүлүҥэн. Ол эрдэҥэ финансовай ресурсалар итэ үлүгэрдээх үүнүүлэрэ биллэр-кестэр кэдьүүһү наайан биэрбэтэ.

Биһиги, хайы-үйэ 1993 сыл бюджетыттан саҕалаан, республикаҕа бюджет процесын уонна бюджет политиката биллэрдик уларыта тутуону наадалаҕынан уонна уталыччыбатынан аҕаабыт.

Бастакытынан, былаанньыр кэмнэ экономическай стратегия уонна бюджет политиката сүрүн туһаайыыларык уонна принципиальнай төрүттэрин Саха Республикатын Үрдүү Сэбиэтин сессияларыгар көрүү уонна бигэргэтии соптоох буолуох этэ. Оттон стратегияны чопчу дьаһалларынан уонна мероприятиеларынан сиэтэрэн биэрии, үлэ-хамнас чопчу былаанын, аналлаах программалары ырытан оногоруу уонна бигэргэтии, республикатааҕы уонна биирдэ холбоонуллубут бюджеттары ырытан оногоруу уонна бигэргэтии бөҕөруоһун киллэрэн туран, итэ быыланнары уонна программалары толоруу механизмнарын олохтоохун уонна оҥу туһаҕа киллэрии правительствоҕа итэҕэйиллиэхтээх. Онтон атын буолар туһалтэтигэр. Президент уонна правительство сүрүн финансовай инструмента суох хааланнар, бэйэлэрин экономическай стратегияларын уонна тактикаларын олоххо киллэриҥэ букатын кыаҕа суох буолуохтара.

Оны тэҥэ, 1993 сылтан саҕалаан, бюджет дохуоту биэрэр өртүн үөскэтии тутуһуллан калбит источниктарыгар: волуоктарга, хомуурдарга, пошлиналарга, төлөбүрдэргэ уонна сокуонунан көрүллүбүт атын даҕаны үлкэ хиринии саҕалыыр наада. Оттоон аҥыаҕа чолбыр наада. Оттоон аҥыаҕа чолбыр түҺэриллибит ресурсалаһыы ирин толобүртэн, күндү металлары уонна алмазтаны атыылаһыытан киирэр үлэ рентэй толобүрдэр республика бюджетын тас ортүнэҕи аналлаах фондалары үөскэтиигэ барыахтаахтар.

Холобурга, маныык фондалар тэриллиэхтээхтэр: нацияны бэрдэрдэ сайыннарыы; предпринимательствоны уонна дьоҕус бизнеһи ойоохун; кэнэдьиэскэ көлүөнэлэргэ аналлаах; баанынай уонна фермер хаһаайыстыбаларын ойоохун; суолу оногоруу; экология уонна хаһаайыстыбаннай үлэ экологизация буоҕутулаах содулларын туораттыы уо. д. а.

Көҥүлэһиэнтэн ылыллар аҥара кытаанах уонна урукку-ларга ыарыыннаабат быһаарыылар республикаҕа инфляцияны уоҕуганныырга, түүс государственнай предприятиелар уонна олохтоох дьаһалталар экономическай өртүнэн ангардас балансыгэ барт буоҕуларын тохтоторго, республика үбүгэр кыаҕын тоҥту улаатыннарарга, онуоха олоҕуран экономиканы чэбдигирдии, сайыннарыы стратегиятын олоххо киллэрии суолуган түргэнник инновация диэки баран иһэрбэтэгэр көмөлөһүөхтэрэ.

Сыана уонна антимонопольнай политика, аграрнай уонна олорор дьиэ-уот реформатын инвестиционнай үлэ салааларыгар тутаах уонна уустук проблемалар быһарыллыахтаахтар.

Бастатан туран, кажда предприятиелар уонна производстволар хайаан даҕаны эстиэхтээхтэрин уонна суох оҥоһуллуохтаахтарын учуоттаан, иҥнилиэниэни үлэнэн хааччыйыы уонна инни үлэлээх буолуутун программата оҥоһуллуохтаах. Элбэх киһи үлэтэ суох хаалар кутталлаах, оны биһиги барыы чуолкайдык ойдуох тустаахпыт. Бүгүн бэйэни алдьханыыттан уонна ой-саан хал буолбут халыыстарыттан түргэнник босхолонорбут, үөскүүр быһыыны-майгыны хайдах баарыкан сыаналаһарбыт, сатарыйыылары уонна араас кэдэҥнэр тахсыыларын туораты барыы дьаһалларын ылынарбыт наада. Маныаха быһыыны-майгыны ырытан көрүү уонна событиелар сайдыыларын барыллаах, итинн тэҥэ үлэ-хамнас тактиката уонна тыыннаах буолуу, иннини диэн баран иннин стратегията наадалар.

Саха Республикатын тас экономическай сибээстэриттэн сыһыанньах хас да уопсай саналаах баар. Республика хайы-үйэ биллигин инвестициялары ылыы объегын уонна дьыалабыайдыы биирдэ үлэлэһиигэ партнер оҥостуу быһыытынан өмүн дойдуларын капиталыгар улахан болҕомтотун уурар. Экономическай өртүнэн республика туһаанныах зоналарга эбэтэр регионнарга ордук улаханнык тардыыны суохтаах, ол эрдэҥэ экономическай тутулга талан ылбыт суолугар сөп түбэһиннэрэн, байэтии экономическай кыраныыссаларын аҥыахтаах, оны наадалаах политическай дьаһалларынан чинэтиэхтээх. Производство барыы факторларын (капитала, сир, үлэни, ресурсалары), бэйэтин айылгытыгар элбэх национальностаах уонна ким дойдутааҕы факторлары туһаныыны хааччыйар эрэ буоллахха, дьиҥ дьыалаҕа ханнык даҕаны улахан саарантааһына суох туруктах, үйүн болдьохтоох сайдыы стратегията

Маптан кэстөрүнэн, республика бэйэтин тас политикатыгар Европа дойдуларыгар да, онуо тэҥэ ордук Азия — Тихэй океан регионун дойдуларыгар суоттанара наада. Культурнай уонна духовнай салааҕа иннинитин урукку ССРС уонна кыраныысса таһыныаҕы дойдулар тюрк норуоттарын кытта сибээһи тутуһуллуохтаах. Промышленнай уонна тыа хаһаайыстыбатын предприятиеларын сайдыыларыгар инвестициялары оногоруу Индонезияны, Китайы, Соҕуруу Кореяны кытта биирдэ үлэлээһин, мөккүөрэ суох, кэскилдээх буолуо. Республика ССРС урукку республикаларын, билигин суверуннай государстволары кытта үгэс быһыытынан олохтоохо налбит дьыалабыай уонна доҕордуу уонна хардарыта сыыһаннаһыыларын ураты, Австрияны, Германияны, Скандинавия уонна Илин Европа дойдуларын кытта хардарыта барыстаах дьыалабыай, научнай, культурнай биирдэ үлэлээһин сыыһаннаһыыны тутуһар.

Экономиканы чэбдигирдии уонна сайыннарыы стратегическай сыаллары ситиһии чопчу суолларыгар уонна ордук улахан суолталаах хайысхалары тутуһуута биһиги кылгас көрүүбүт итинник. Ол барыы сыаллар уонна соруктар биир эрэ усулуобуйа тутуһуллар түбэлтэтигэр ситиһиллэр кыахтаахтар: хас биирдии гражданин бэйэтин дьиэ-уотун түмэн этэҥэтэ олорорго дьулуһуохтаах. Экономиканы сайыннарыы стратегията обществоо бүтүүнүн, хас биирдиибит. Саха Республикатын бэйэтин торообут дойдутуттан заҥыыаччы уонна иннини кытта билиитин ыарахаттарын уонна кэнэҥэски уйгулаах олох көрүүтүн үлэлэтэргэ бэлэм хас биирдии киһи экономическай идеологиятынан буолуохтаах.

Социальнай сайдыы стратегията

Аспыт икки сылга, дьоҥу күннэтэ наадыйыылар аҥылын бородуукталарынан, табаарынан хааччыйыыга үөскүүр көҥүтүллүбэтэх ыарахаттары, итинн тэҥэ күүһүрэн иҥэр инфляцияны учуоттаан туран, саамай улахан болҕомто нэһилиэнньэ, бастатан туран киин кыаммат уонна сиэ көмүскэлэ суох араҥалара уонна болохторо социальнай өртүнэн көмүскэлээх буолуулларын баанурооскаларыгар уурдуурга, Республика хас биирдии мала, хас биирдии олохтоҕо чопчу киһини материальнай өртүнэн обоһуйиигэ туһуламмыт итэ кыһамньыны бэйэлэрин эттэриэннэ-хаанкарыыннан биллилэр да, билэллэр даҕаны дии саныыбын.

Ким барыта элбэххэ тиийиэн баҕарар. Ол эрдэҥэ бэйэбит көрүүбүтүнэн экономиканы сайыннарыыга биһиги бастакы хардыыны оногобут кэмэнитигэр республика бюджета уонна уопсайдаан социальнай инфраструктура балаһыанньата хайдахтарын саҥаан аҥарыаҕыт эрэ, биһиэхэ борукута суох нэһилиэстибэ тиэстибэтэ. Экономика сырьеҕу бөрөөччи быһыытынан туһаныыллар хайысхалаах, маныаха иннитин аҥардастыы кэриэтэ дьаһаллар этэ, социальнай эйгэни туох ордубутунан үбүлэһиннэ

ОБРАЗЕЦ

● Социальнай көмүскэлээх буолуу ●

ЫАЛ ОЛОҔУН ЫЫРЫНАН

Соторуттаабыта оройуонна кэлэ сылдьан Саха Республикатын Верховнай Сэбиэтин дьахтар, дьиэ кэргэн уонна демографическай политика проблемаларыгар отделын сэбиэдиссэйэ А. И. Поисеева оройуон Сэбиэтин депутаттарын ыытта көрсүбүтэ уонна правительство ити хайыс хаган ыытар үлэтин билиҥнинэрбита. Альбина Иннокентьевна холобурга аҕалтаабыт сыыһаралара киһини чахчы да дьиксиниэрэллэр, салгыы хайдах буолабыт диэн толкуйга түһэрэллэр.

Хара тыа маһынаабар халыҥ көрүот сайдарга, ниҥиниэ эрэлэ, кыаҕа улаханын ким да мөкүсүпэт. Оттон биһиги, сахалар, төһөбүтүй? 1985 сылааахха республикаҕа 22800-тэн кыра тахса оҕо төрөөбүт. 1987, 1988 сылларга 25 тыс. тахса саха оҕото күн сирин көрбүт. Итиннэ салгыы төрөөһүн көрдөрүүтэ таҥнары барбыт. Ааспыт, сылааахха ити ниҥиниэҕэ сылааҕытаабар 5,5 тыс. аҕыйах оҕо эбиллибит. Быйыл сыл аҥардааҕы көрдөрүүбүт 1991 сыл түһааннаах кэмнэ көрдөрүүтүнээҕэр эмиэ намыһах эбит.

1987—1988 сылларга ыал буолуу ахсаана эмиэ элбэҕэбит. Биһиги республикабыт 25-биттэн үөһэ сыстаах соҕотоҕ нэһилиэстибэ ахсааныгар Россияҕа бэһис миэстэҕэ турар. Саха сиригэр үтүмэн элбэх көрүот олорор. Хайа омуктан ордук эрдэх кийи сулумах эбитий диэн ыырыгын корбуттэрэ, эмиэ биһиги, сахалар, үһүбүт. Хелобур, соҕотох сылдьар эр дьоннон 5 бырыһыана белоруустар, 6 бырыһыана украиналар, оттон 30-та сахалар. Дьахталларга ити омуктар туһаннааҕыттан 3 уонна 1,5 бырыһыаннара кэргэнэ суох буоллахтарына, республикаҕа сүүкүн аналын буола илик дьахталлар 32 бырыһыаннара саха кыргыттара. Ким эсэ төрүкүттэн кэргэнэ суохтар, оттон арахсаннар соҕотох сылдьааччылары эпэххэ, ити сыыннара эсэ үрдүүр.

Биһиги оройуонуттар оҕо төрөөһүнэ эмиэ сыл ахсын аҕыйаан иһэрин туһунан сурулаан турабыт («Саҥа олох», 1992 с., ыам ыйын 14 к.). Сыччах бирии этиим —1989 сылааахха оройуонҕа 586 оҕо төрөөбүтэ, оттон ааспыт сылааахха 486 эрэ. Урукку сылларга оҕо өлүүтэ Чурапчыга аҕыйаҕынан үүгэйдэр нэммэлэригэр сылдьарбыт. Билигин биһиги саҕатта нэһилиэнньэлээх республика какаа оройуоннарыттан улахан мөлтөх көрдөрүүлээхпит. Инбэлиит оҕо ахсаанынан эмиэ хаалыыбыныт.

Урукку сылларга ыал буолуу, оҕо төрөтүү түс бэйэ дьыалатын эрэ күрдук көрүүлэрэ улаатыа этэ. Күн бүгүн ити правительство үөрүүлээн туруорар политикатыгар кубулуйда. Төрөөтө ити бэрт аҕыйах сыыннаралартан эмиэ көстөр. Ол түмүгэр дьиэ кэргэн, ниэ, оҕо олохторуэ усулуобуйатын туһугар олох оҥоһуллуута, ойуур дьаһаллар ылыллаллар. Ол эрдэ ол чэпчэтиллэри биһиги дьоммут төһө туһаналларый? Саҥа ыал буолбуттарга көрүүлэр 10 тыс. солкуобайы баарсуоҕа 4 ыал ылбыт, 60 тан тахсалара эсэ да иликтэр. Киниэлэрэ оҥоһуллуохтаах дьиэ туттуутуган, онтон да атыҥа көрүүлэр чэпчэтиллэр тустарынан этэ да барыллыбат.

Икки саастаах оҕолоох аҥардас ийэ: «Киллэн эрэ ылар харчылаах олоробун. Онон үлэбэр таҕыстахпына таҕыллыыбын».—диир. Кини оҕотугар 1392 солк. пособиены ылыахтаах. Боддьоор кэлбэт. Аҥардас ийэ буоларынан ылыахтаах харчыта —963 солк. 90 харчы. Сбербанкка көбөрүллүөр, ол да мунньуллаа-мунньуллаа кэлэр. Оттон учуутал ийэ: «Оҕом пособиетын хаһан да кэмнэр ылбатын Аҕабыт хомойо суоҕа буоллар, хайдах ыал буолуохпут эбитэ буолла».—диир. Иккилээх оҕо соно тыыныгынан солкуобай сыаналаммат кэмнэр ити пособие төһөө-хаччаҕа тиийиэхтин, себүлүөтабатын ыарыта барбакка, саатар, кэмиттэн-кэмигэр кэлэрин ситиһиэххэ баар этэ. Герой-ийэлэргэ, 4-тан элбэх эбэтэр ийэлиит оҕолоох ыалларга көрүүлэр житериальнай көмөнү эмиэ туһаныыхтар барыта ылбыт буолбатах. Кулун тутарга элбэх оҕолоох ыаммат ыалларыа ыолуохтар сорох көрүүнэриттэн босхолуур туһунан уураах тахсыбыта. Ол да дьоҥҥо-сэргэҕэ киэҥник иҥитиннэриллэ, туһаныарылла илик.

Сайын ходуһаларынан, тэйиччи сайылыктарынан талаһыйан үлэлиир, кыһыны хотонтон быспат, үлэттэн ордот ыччаттарбыт тиэргэн тэриннилэрин, ыал буолууларын туһунан толкуйдааччыбыт, онуоха кыһанаааччыбыт эмиэ аҕыйах. Төрөө эмэ республика Үрдүкү Сэбиэтин уураах баарын үрдүнэн оскуолалартан үлэ, сыныалаах лаҕыра оҥоһоргоо тэриммит базаларын туура тутан ылылар.

Саҥа тахсыбыт уураахтары, соҕуоннары олохтуу, туһаны сатаабаппытыттан, баҕар, итинник кистүүлэр бааллара буолуо. Оттон барыы бэркэ билэр суоллардыгын да толоруута хараҥнытын баанан кабиһэрбит табыллар дуо?

Субу соторутааҕыта Субуруускай аатынан совхоз бинир тарбахха баттыыр ыаннаныгыта М. М. Слепцованы көрсүбүтүм. Кинини ыыах кэйэн балыыһаны кэрийбитэ ыраатта. Марфа Михайловна: «Аны куоракка бар диэтилэр. Көхтүм ыраах ыалдьар,— диэбитэ. Онтон салгыы бэрт хомолтолоох түгэн кэлэн биэрбитэ.—Ийэ ыйдаах бухгалтеммын аахса тиийбэтим, ачаарыы эрэ захчыт тар. Ол үлэни толоруутум —ыанныыкыттаабытым, учуотчуттаабытым уонна осеменатордаабытым. Ол ийин ыйга 20 тыс. солк. нурдуту ыларым. Олуе элбэх барт диэн бюллетеннэ ону барытын толүүрдэн аккаастаналлары тыыллар. Экономист уонна бухгалтер хардарыта бэйэ-бэйэлэригэр ыйаллар. Кэлин айдаарсаммын сан толүүр буоллулар». Кини ус оҕолоох ачаардас ийэ, эдэриттэн ийэлиин үлэттэн араарбатах кэйи, фермата былаанын эрэ-дэхси үчүгэйдик толорор. Ыарахан кэмигэр итинник сыыһын атаҕастабыл буолбатах дуо? Атын дьон эбэтэ буоллар, үлэлэбиттэн көвүрэтэ сатыахтааҕар, дьэ ити полуоктартан босхолотуубастыг үлэһиттэрин эмтэриэрэ кэмолоһүү курдук дьаһаллары толкуйдуох этилэр буоллаҕа.

Түс бэйэм саныабар, үлэһит бэлэтэҥнэ баран көмө-көмүскэл көрдөөбөн сирэй-харах кэтиирга тиэрэкэ, рабочай, быыбардааччы иннигэр хаһыан эрэ эпиэтинэһи сүүрэр, биһиги эрэхэн, итэҕэйэн туһус буол диэбит дьоммут —көрүот депутаттара, профсоюзнай үлэһиттэр дурда-хахха буолуох этилэр.

М. СИДОРОВА.

Тиэйэр-таһар үлэ

КИМ ТУГУ БУЛАРЫНАН

Оройуон хаһаайыстыбаларыныан быйыл 18860 тонна от бэлэмнэммититтэн 6691 тонната оройуон таһыытар оттоппо. Бу престаныан тиэллиэхтээх. Аны эбии атыыгар 4200 тонна от уонна 3000 тонна комбикорм, сүрүннээн, Золотинкаттан кэлиэхтээх.

Бу ороскуоттары хайа эрэ өртүнэн сабыныарга республика правительствот ы н а н сорох дьаһаллар ылыллаллар. Ол эрэдэ олор, чуолаан, эбии үбүлээһини коруунэн, компенсация биэриннэн бараллар. Оттон тэрээһинэ, дьэ, хаһаайыстыбала р а н тутулуктаах. Бу өртүнэн кии хайдах дьаһаан эрэрин туһунан биһиги корреспондемыт С. Смирникова ыйытыытыгар туһаныах салайааччылар маныы эпиэттээтиэ.

И. А. ПЕННИГИН «Мугудай» сылгы заводун директора, кэһиилэх дьаһалтатын баһылыга:

—Быйыл 600 тонна оту оройуон тас өртүгэр оттоотубут. Чугас—Маҥа-Хаҥалас, Уус-Майа, Нам оройуоннара уонна Орджоникидзевскай оройуон —диэн эсэ табыллыыбыт холонобут. Оту эбии атыыстар буларга кэпсэтиһэбит. Орджоникидзевскай оройуоттан уонна Амурскай уобаластан 350-са тонналаах ылар буоллубут. Онон уонсаа 1000-тан тахса тонналаах тастан тиэйэрбит турар. Бу аасыт сылларга холобно суох эбэх.

Балаһыанньа, кырдьык, уустук. Бастатан, бензин, солярка хаһан да эпиэттээбит туруктаах. Ыллаарга-барсаргы үп-харчы суоҕа кыах биэрбит. Кэлэр компенсация буктан кыра. Аанньабытыгар күннээҥи ороскуоппутун эрэ иэдэйиэ толунан олоруохпут дуо. Күннээҥи кыаллыбат уматыгы хаптан булабыт диэн. Иккиннэн, хаһаайыстыбы автопарктан күүһэ тиийбэт. Онон Дьокуускай кыахтаах тэриллэрэ кытта тиийэр-таһар үлэҕа дуогабардаһарга кэпсэтии ыытабыт. Билигин бэйэбит автопаркабыт улахан кыамталаах автомашиналарыттан бөдөҥ сүүрэр кыахтаах. Аны кэтэльнайдарга чобу тиэйии тэнгинэн барыахтаах. Кыаабынайа, үп-харчы эргиирэ, бөрөдьэктэнэн наада эбэ. Атынан дьаһаан көрүү этибит.

В. В. ЕРШОВ, Хатылы коллективнай предприятиэтын директора:

—Тастан 400-чаҕа тонна от тиэллиэхтээх. Үксэ кэриэтэ атыыга ылар онпут буолуо. Бүлүү оройуонун Күүлэтиттэн 200 тоннаҕа кэпсэтиспит. Итинник Орджоникидзе-

(Бүтүүтүн 4-с стр. көр).

Михаил МАКАРОВ: „Чурапчыга алмаас чочуллуо“

Ыаллыы Чурапчы, Амма уонна Таатта оройуоннарыныан «Амма—Даймонд» диэн саҥа акционернай общество тэриллибитин, кини сүрүн сыалын-соругун туһунан биһиги хаһыаппыт бу дыл атырдьах ыйын 6 күнүнээҕи нүөмэригэр балачча сиһилии суруйан турар. Ону тэҥэ «Туймаада—Даймонд» компания уонна хас да оройуоҥҥа киниэнэн тэриллибит акционернай обществолар тустарыныан республика бэчээтигэр сырдатыллар. Бүгүн олору хатылыы бар бакка, «Амма—Даймонд» Чурапчыга алмааһы чочуйар заводун хайдах тэрийэн эрэрин билиһиннэриэхпит. Ити заводка директорыныан анаммыт М. И. Макарова хаһыат корреспондена П. Петров көрсөн кэпсэтэ.

—«Амма — Даймонд» Таатта, Аммаҕа уонна биһиги оройуоммут кэннигэр үс заводу аһан үлэлэтиэхтээх. Олортон дьиэтэ-уота балачча баланнаах буолан биһиэнэ урут үлэҕа киирэр туруктаах. Ыаллыы оройуоннарбыт заводтарга анаабыт объектара эсэ да тутуллан бүтэ иликтэр,—диир Михаил Иванович.

—Урукку автовокзалы ылларыт. Таһыттан көрдөхпө, бэрт дьиэ буолан баран, заводка анаан уларытан оҥоруох диэтэххэ, үлэтэ кырата суох буолуохтаах. Ол сотору кыалла өхсуо дуо?

—Үлэтэ, кырдьык, эдэбэх. Ис өртүн биирдэ үлэлиэхтээх «Падани» фирмабыт (Израиль) ыыппыт стоматын быһыытыныан уларытан оҥоруохтаахпыт. Хосторо барыта саҥалыы быһыллар буоллулар, түннүгүн-үөлэһин оҥоһуута да букатын аҥыы көрдөбүллээх. Маны барытын Халим Аушев салайар «Ыыдылы» кооператива оҥоторго сөбүлэстэ. Үлэни саҕалаабыттара. Бастатан, итиэннэ систематын оремуеннэтилэр. Онон дьиэ оттуллан биллигин сылаас турар. Маны тэҥэ сетевой учаастак 400 кВт кыамталаах подстанция туруоруохтаах. Итини таһыныан сотору кэмиэнэ специалистарга анаан олорор дьиэ тутарга былаанныыбыт гыынан баран, үөх харчыта чуолкайдана илик. Анал оҥоһуулаах сейфэлэри, киирэнии-тахсыыны хоҥтуруоллуур электроннай установканы атыылаһыы, тутуу матыриаалын булуу-талыы,—биир тылынан, биһиги, манна биначчы эпиэтэ сүтэр дьон, быһаарабыт тын нэтэнэр боппуруос элбэх. Оттон автовокзалы заводка анаан уларытан оҥоруону бу сыл ийиэн бүтэриэхтээхпит.

—Алмааһы чочуйар оборудованнаны аҕалтарыы чаҕа хайдаҕый?

—Ити кэлиэ, үлэбитхамнаспыт сүүмэх уонна-ханан дьаҥны. «Падани» фирманы кытта «Амма—Падани—Даймонд» диэн саҥа холбоҕуктаах предприятиэны тэриннэттэн гуулуктаах. Обществобыт генеральнай директора Т. В. Ноев баланан ити боппуруоһу быһаарсыыга сылдьар. Борудованнаны барытын фирма биириэхэ ыытарга баланнаан сытыарар үһү. Холбоҕуктаах предприятиэ регистрация гынан дьаҥны. «Падани» фирманы кытта «Амма—Падани—Даймонд» диэн саҥа холбоҕуктаах предприятиэны тэриннэттэн гуулуктаах. Обществобыт генеральнай директора Т. В. Ноев баланан ити боппуруоһу быһаарсыыга сылдьар. Борудованнаны барытын фирма биириэхэ ыытарга баланнаан сытыарар үһү. Холбоҕуктаах предприятиэ регистрация гынан дьаҥны. «Падани» фирманы кытта «Амма—Падани—Даймонд» диэн саҥа холбоҕуктаах предприятиэны тэриннэттэн гуулуктаах. Обществобыт генеральнай директора Т. В. Ноев баланан ити боппуруоһу быһаарсыыга сылдьар. Борудованнаны барытын фирма биириэхэ ыытарга баланнаан сытыарар үһү. Холбоҕуктаах предприятиэ регистрация

липпэ эбит. Усулуобуйата барыы ортүнэн куҥаҕана суох. Оҕолор үрдүттэн уонсай дьиэҕэ олорон үөрэнэхтээх. Быйыл күҥүн маҥа Саха сиригэр барыта 117 кийи үөрэнэ киирдэ. Сүрүннээн кини уонна Өлүөнэ илин эпэриэннэрэ оройуоннар ыччаттара. Оттон Бүлүү бөлөх оройуоннартан талыллыыттар. Барнаул куоракка баар эмиэ маҥнык училищеҕа үөрэнэллэр үһү.

Чурапчы оҕолоро аммалары кытта отучча кийилээх бинир бөлөх буоллулар. Таатталар атын бөлөхтө түбэстилэр. Үөрэнии болдьоҕо алта ый—бу адъыс кылгас. Онон үксүн мастерскойга практическай үөрэтии буолуо диэллэр. Бүтэрэллэригэр разряд ниэрилиэхтээх. Ким дьоҕурдаах, кыһанан үөрэммит дойдутугар үрдүк разрядтаах кэлиэҕэ. Оччоҕо үлэлэтэҕин» хамнаҥа да үрдүк буолуо. Онон дьоммор үөрэхха кытаатыт диэн эрэ-была тэлбэн этэн каллим. Бөрөдэк чаһыгар кордебүл кытаанах сиргэ эбит. Дьиссиплинэни кэйии хаһыык баҕарар түбэлтэтигэр буруйдааҕы үгүс-элбэх кэпсэтиитэ суох училищеттан устан кэбиһиллэр үһү. Биһиги үөрэнэччилэри хас биирдиэрин кытта дуоҕабардаахпыт. Үөрэҕи бүтэрбэккэ уһуллан кэлии түбэлтэтигэр ороскуоту барытын бэйэлэрэ уйулуохтаахтар.

—Хайа иэһилиэктэртэн баалларый, үлэ стажтаахтар дуо?

—Иккэ уол Дирингтэн, иккэ Мырылаттан, биир Хадаартан, онтон атыттар —оройуон кийин ыччаттара. Уолаттар барыы армияҕа сулууспалаабыттара. Сорохтор, аҕыйах да сыл буоллар, үлэлэбит стажтаахтар. Үөрэҕи бүтэрээт армияҕа атаарыллар дьон биһиэхэ наадалара суох. Ол ийин сулууспаҕа киирэ-сылла илиитэр өссө бастакы бөлөхтөрдэлэһиннэгэ туораабыттара.

—Алмааһы чочуйуу диэн, сэрэйдэххэ, кийиттэн улахан тулууру, күҥ-күннүктээх ааспакка-арахпакка кыладыйан үлэлиири эрэйэр буолуохтаах. Аҥардас дьоҕур, «өмүс илии» эрэ буолбакка, киэҥ куоп көҕүс, дьулуур, ис дьиссиплинэ наада буолуо эе, араана,

—Оннук. Ыйбыгча кийи тудуйуо суоҕа. Бу ийдэҕэ бастыҥтан-бастыҥтар эрэ сүүрэрдиэн үлэлиэхтэрэ дии саныыбын. Киниэлэри олохпут, үлэбит хаамыта бэйэтэ сүүмэрдиэҕэ.

—Бүтэһик ыйытыы, Заводкут үлэтин хаһан саҕалыай?

—Барыта саная хотутабылынаҕына, күлүн тутарга. Ограничитер үөрэхтэрин бүтэрэн кэлээт станоктарга олоруохтаах диэбит.

ЧУРАПЧЫ ОЛОХТОРУГАР

Ыаллыы Чурапчы, Амма уонна Таатта оройуоннарыныан «Амма—Даймонд» диэн сайдыы акционернай общество тэриллибитин, кини сүрүн сыалын-соругун туһунан биһиги хаһыаппыт бу дыл атырдьах ыйын 6 күнүнээҕи нүөмэригэр балачча сиһилии суруйан турар. Ону тэҥэ «Туймаада—Даймонд» компания уонна хас да оройуоҥҥа киниэнэн тэриллибит акционернай обществолар тустарыныан республика бэчээтигэр сырдатыллар. Бүгүн олору хатылыы бар бакка, «Амма—Даймонд» Чурапчыга алмааһы чочуйар заводун хайдах тэрийэн эрэрин билиһиннэриэхпит. Ити заводка директорыныан анаммыт М. И. Макарова хаһыат корреспондена П. Петров көрсөн кэпсэтэ.

Михаил МАКАРОВ: „Чурапчыга алмаас чочуллуо“

—Алмааһы чочуйуу диэн, сэрэйдэххэ, кийиттэн улахан тулууру, күҥ-күннүктээх ааспакка-арахпакка кыладыйан үлэлиири эрэйэр буолуохтаах. Аҥардас дьоҕур, «өмүс илии» эрэ буолбакка, киэҥ куоп көҕүс, дьулуур, ис дьиссиплинэ наада буолуо эе, араана,

—Оннук. Ыйбыгча кийи тудуйуо суоҕа. Бу ийдэҕэ бастыҥтан-бастыҥтар эрэ сүүрэрдиэн үлэлиэхтэрэ дии саныыбын. Киниэлэри олохпут, үлэбит хаамыта бэйэтэ сүүмэрдиэҕэ.

—Бүтэһик ыйытыы, Заводкут үлэтин хаһан саҕалыай?

—Барыта саная хотутабылынаҕына, күлүн тутарга. Ограничитер үөрэхтэрин бүтэрэн кэлээт станоктарга олоруохтаах диэбит.

ЛАУРЕАТТЫЫН КЭПСЭТИИ

Быйыл оройуоммут сирэ-уота кураанаан уонна күүүөрү ардаабакка кэччэрилээбэтэ. Онон сир-уот халтаныаата, мэччирэх малийдэ. Итиэ биһиги хаһаайыстыбаларбытыгар үүт ыамыгар, сүөһү туругар улаханнык оҕуста, куһаҕан наардаах диэбиккэ дылы, аны сылгыһыттары ууга-хаарга түһэрдэ. Сылгыһыттар быйыл сылгыларын үөрүн хайдах кыстатар туһунан толкуйга түсүүттэрэ, кэпсэппит тэрэ ор буолла.

Биһиги корреспондеммыт Государственнай ордэмнийэ лауреата, урукку «Мутудай» совхоз аатырбыт сылгыһыта, билигин пенсионер Михаил Семенович Толстоуховы кытта көрсүһэн кэпсэтэ сырытта уонна маннык дьылга сылгыны кыстатыыга туох дьаһаллар ылыллаллара наадатыгар бэйэтин санаатын кэпсиригэр кордесто.

—Сылгыттан тэйбитэх ыраатта. Билигин, дьорустделением тоҥо да сылгылаабын билбэппин. Урут, биһиги нелүөнэбит улаатыр кэмнэригэр, эмиэ араас күннэр-дьыллар буолаллара, албэхтик кураанныырбыт. Сылгыта оту олох даҕаны көрбөт сыллара баар буолара, үксүгэр дуона суоҕу угаллара, быһата, ыргыннаабыт өртүлэрин көрө сылдьан аһатарга анаан. Быйыл сылгыһыттар саамай сопко дьиксинэллэр. Бэйэм эрэ онтук уодаһыннах кураан сайын кэлэн аҕан эрэр дии санаабаппын. Кыһаммыт, дьиҥ хаһаайыныгы дьаһаммыт эбитэ буоллар, дойдуга даҕаны оту балачча соҕотуоннастыахха сөбүн мүлчү туттубут. Онон байэбит хаһаайыстыбаннайа суохпутуттан кыстыты мөлтөх туруктаах көрсөр буоллубут. Билигин үөһэттэн дьаһалымсыйыы, хамаанда суох оноһуллубутунан туохха барытыгар көҥүүнүк сыһыаннаһабыт, талбыппытынан, кимэ даҕаны иҥэ барбакка дьаһанабыт. Итиэ баҕыта уонсай үлэлэ-хамнаска охсуулаах буолла дии саныыбын.

Бадаҕа, 1984 дуу, 1985 дуу сыллардаахха оруобуна маннык күүн буолбуттаах. Ол дьыл улаханнык ыксаабатахпыт, сылгыбытыттан мэлийэр дьон буоллубут дии саанаабыппыт. Мэччирэх эмиэ олох суоҕа, тыаҕа даҕаны аҥылык малигирэ. Итиэ сыл бурдук үммэтэҕэ эбитэ буоллар, хайдах буолуохпутун күн бүгүнүгэр диэри сэтэан саанаабаппын. Фураһы хото туһаммыппыт уонна сылгы дуҕалаан аҕаабытын ол дьыл аан бастаан көрбүтүм. Дьиҥнээн, хаһан да дуҕа аҥын сиэччита суох буолара. Онно далга бурдугу бизэрэбитигэр эрэ аҕаларбыт уонна тута таһаарталаан кэбиһэрбит. Сорохтор далга эрдэ ыстан хаайан сылгы хачаныытын таһаараллара. Итиэ ырыган, сылгыта улахан кутталлаах. Ол сыл сылгы өлүүтэ таһаарылыыта гынан баран, сүрүн үөрбүтүн кэлдьэ хаалбыт. Оччоларго үгүстүк түбүгүрбүппүт, күн ахсын харахпыт дальттан араарбакка кыһаллыыбыт, олус мөлтөбүттэрин кыахпыт ыраах обуобай көрөргө-истэргэ кыһанарбыт. Ол эмиэ албаҕын быһаарара.

Сорох сылгыһыттар балачча мэччирэҥнээх өрүс эҥэрдэригэр, ыраах урох бастарыгар сылгыны үүрэн кыстатарга этэллэр. Итинник дьаһанар буоллахха, кэпсэтиитин эрдэ ыытыах баара. Сирдэриттэн уоттарын мэнэҥ бизриахтэрэ суоҕа, баҕар, атын дойду эмчиэрэнэ атыгыгарыахтарын даҕаны сөп. Оччоҕуна эбии аһатыахха наада, аны онно отун хантан кэлиэ бэй? Дьиҥнээх хаһаайын эбиллит буоллар, суолбутун-ииститин эрдэттэн тобулуммут, хаймыммыт буолуохтаах этибит. Кырдьыгы кистэбэккэ эттэххэ, ол биһиэхэ суох. Салайаччыларбыт — олоҕу билбэтэх эдэр дьон. Хайдах дьаһаныахтааҕы өтө көрөн үлэһиттэри кытта сүбэлэспэттэр, кинилэр санааларын билэ сорумматтар. Быйыл бурдук үүнэ. Онтон ынах сүөһүгэ анаан баара-суоҕа 60-са тонна соломону ылылар. Итиэ биир сопуоктан ылыахха сөп. Онтон ордуга таах хаалла. Бу үлүгэрдээх дьылга итиэ мүлчү тутумуох баара. Билигин көрдоххө сылгы үөрдэрэ баһыналар хатыммаларыгар сылдьаллар.

Бэйэм үлэлээбэппин. Онон маннык-оннук дьаһанар сөп этэ диир кыаҕым суох. Арай быйыл бурдук үүнэ, оту таба дьүөрэлээн туһанар ордук буолуох этэ дии саныыбын. Билигин үлэни сылдьар салайаччылар туһаннаах үлэһиттэри кытта сүбэлэһэн сыалай саллааҕыттэртэн итыны соттубат сүбэтин тобулалларыгар баҕарабын.

БААҺЫНАЙ, КЫСТЫГЫ ХАЙДАХ САҢАЛААТЫҢ?

Чыаппараҕа баар икки баһынай хаһаайыстыбаттан биирдэстэрэ — «Булгуньах» диэн Андрей Сергеевич Мохначевскай дьиэ кэргэнин хаһаайыстыбата. Бу «Бахсы» совхозка бастакынан тэриллибит, оройуонтан ахсыһыннан регистрацияламмыт баһынай хаһаайыстыбаҕа баһылыгын кытта мунастэтигэр — Чыаппараҕа тахсан кэпсэтэ сырыттым. Атын кэккэлэһэ олорор ыаллар тэлгэһэлэриттэн ала-чуо киһи хараҕар быраҕыллыбатыа сирин олохтоохун дьоҕус уһаайбата. Арай о"дьон эрэ көрдоххө балачча обургу хотон, сабыскаҥа «кырыллыбытынан» «Беларусь» трактор эрэ туралларыттан гэрэйэн бэйэтин бэйэтэ көрүнэр-истиэр, дьаһанар хаһаайыстыба маннык олоруун өйдүүгүн.

—Баһынай хаһаайыстыба буолбуппут икки сыла чуҥаата, — диир Андрей Сергеевич. — Бу бүгүн оройуонтан бастаан тэриллэрбэр ылбыт ссудабын төлөөн тахсан олоробун, дьэ онон кэс-күүс төлөрүйэн мантан ыла аны салгыы сакаастаах бородуукуйабын — эпитин, үүнүгүн туттарыыта үлэлиахпит. Манна диэн эттэххэ, балтараа сыл устата куттуоннээх хамнаһа да суох хаһаайыстыба буолуппут. Тарининэ, атыылаһыыта үп-харчы барара.

Андрей Сергеевич бастаан хаһаайыстыбатын тэриммитэр 3 ыанахтаах, биир сибининьэлээх этэ. Онтон ссуда ылан ыанах атыыласпыт, техника бутуммут. Билигин Мохначевскайдар сүүрбэ ыанах сүөһүлээхтэр, 7 сибининьэлэхтэр, ону таһынан ыстаах хаас инэллэр.

— Оройуоннаабы эт-үүт комбинатыгар 3,5 тонна эт туттарар дуогабардаахпыт. Онтукабар түөрт ыанах сүөһүнү уонна сибининьэлэрбин туттуом. Ыанах сүөһүбүн кыстыам. Хаһаайыстыбабын инэрбэр ылбыт ссудаларыгар, Үлэҕэ-хамнаска ыыра саастарыттан сыстыбыт оҕолор түстаах үлэлэриниэ-тана суох дьиэ-хото толороллор.

Андрей Сергеевич этэр:

— Чэ, холобур, хаһаайыстыбаҕа сибининьэни эккэ анаан иитэр ночоот тоох дуу, барыстаах дуу? Аҕаабыт ороскуотун эрэ мүлчү-хаччы сабынар диллэр. Итиэ кырдьык. Сибининьэни, кимиэн эрэ олохтоммут ыыах курдук, кэнэн хаар түстэҕинэ эрэ эҥэ туттарар «совхоз» баарын тухары, кырдьык, бэрсэр барыһа кыра. Биир сыл, сылтан ордук кэмнэ аҥыыра ылбэх. Дьиҥэр, сибининьэ сыл аҥарыгар эҥэ туттарыллар гына ситэр. Олуньута, кудун тутарга эҥэ туттарар буоллар, итиэннэ салгыы атыыны күүгүнэгэнгэ диэри иитиэххэ сөп. Сылга иккитэ туттараргa суоттанан саанылаан үлэлиир буоллар, эт нэһилиэнньэҕэ эрдэҥчи баар буолуо этэ. Арааһа, тутар тарилтэлэр эти харайар сирдэрэ суоҕуттан итинник балаһыанньа үөскэбит быһыылаах. Оттон итиэ этэрим курдук тэриллэххэ, эт, үүт тута кэриэтэ атыыга тахсан иһиэ этэ. Бу аҥардас сибининьэ эрэ буолбакка, ыанах сүөһүнү да туттарыыга сыһыаннаах. От, бурдук да кэмчиланнах этэ.

Билигин оройуонга 110 баһынай хаһаайыстыбата баар. Кинилэр киниэрэ-тахсар ахсаннарын оройуоннааҕы баннарга киирэн толорторуллар. Кыраттан улаханыгар тиийэ, Бахсы, Арыылаах түгэҕиттан сотору-сотору итиннэ тиэстэҕин, күн-дьыл, үлэ-хамнас бөҕө таах хаалар, сороҕор Чурапчыга хастыы да хоноҕун. Үчүгэй да буолуо этэ бэйэбит миэстэбитигэр баар сберкасса банк операцияларын толорор быраанчанара буоллар. Маны дьүүллээн, үөрэтэн көрүөхтэрин баара.

Чыаппараҕа олорор «Булгуньах» диэн дьиэ кэргэн баһынай хаһаайыстыбатын саанаалара итиннилэр.

П. СЫРОВАТСКАЙ.

Михаил Пинигин трактор таһиниин тутуоҕуттан 15 сыл аастА. Кини торообут-үөскээбит Одьулуунугар совхоз араас үлэлэриигэр — бурдук баһыналарыгар, оттуур ходуһаларга, тыаттан тутуу, оттук маһын таһыыта, үлэлээн-хамнаан кэллэ. Михаил билигин «Хонду» баһынай хаһаайыстыбатын биир тарбахха баттанар механизатора.

Снимокка: тракторист М. Д. Пинигин.

Т. Кардашевскай фотота.

(Бүтүүтэ, Иннинэ 3-с стр. көр).

эвскай оройуонтан уонна Золотинкаттан кэлэн бит. Амма уҥуор биир эвенобут Нохуга оттообуо эрэ баар. Онон итиэ курдук ыраах сирдэртэн атыыга бурдуга суоттанабыт. Ону таһынан Золотинкаттан 230 тонна комбикорм ылыллыыт.

Дьоҕус хаһаайыстыба холугар үлэ миэнтэһиннээх. Ол да буоллар наадабытын бэйэбит күүспүтүнэн толоро сатыахпыт. Предприятие автопарктын туһаныахпыт. Билигин түөрт автомашинаҕа сүүрэр, эбии Т-150 тракторы көмөлөһүннэриэхпит. Котельнайдары чобунан хаачыйыыны көрүнэрбит эмиэ баар. Чэбу Харбалаахтан тиэтэбит.

Быыгыгыны кыстыкка тастан сту тиэммэтэхпит. Быыл тиэнэхтэрэр буолуох сороҕун була да ылыахпыт. Билигиттэ кэпсэтиитэ эрэ мыыталар. Төһөнү, хантан булларбыт өссө биллибэт. Миэстэтигэр тиийэн ачы ону престэн, кыстыы сирдэртэн айан суолун тэрдүгэр тиийэн бэлэмнээбин курдук үлэлэр эмиэ барыахтаахтар.

Д. Е. ЗАХАРОВ, оройуоннуур техническай предприятие кини автопарктын начальника:

—Биһиги дуогабарыгар үлэлиибит. Хаһаайыстыбалар тоҥо эрэ тиэтэйбэт курдуустар. Эриллик Эристиин аатынан уонна «Бахсы» совхозтар эрэ дуогабардастылар. «Бахсы» совхозка Золотинкаттан комбикорм тиэйэбит. Сиэнтэттэн от кэлиэхтээх, Эриллик Эристиин аатынан совхозка билигин чох кэлэр. Бу кэлин «Чурапчы» баһынай хаһаайыстыбатын ассоциация Намтан от тиэйтэриигэ саҥа дуогабардаста.

Билигин, сүрүннээн, чох тиэбитигэр сылдьыбыт. Итиэ хаһаайыстыбалары сэргэ «Коммунэнерго» предприятиена ылыта дуогабардаахпыт. Чохчо сүрүн сакаастыт бу предприятие. Күнүгэ ортотунан 25—28 автомашинка сүүрэр. Кини автопарктаҕа да балаһыанньа бөрүкүтэ суох. Ороскуоппутун толуйбаттык үлэлиибит. Уматыкка, техникаҕа сыаналар үрдүү туралларын, Оттон биһиги оҥоруу оҥоруурга прейскуранаарбыт хамсаабаттар. Үлэһиттэр хамнас ахсыбатахтара үһүс ыйдара буолла. Оҥорбут оҥобутүгэр даҕаны аахсан ылыы адъас бытаан. Хаһаайыстыбалар, тэриллэр счетнутутар үп-харчы суох диэн аатталан уһатан-эмтэтэн иҥэллэр. Холобур, Чурапчы сельсовета 700 тыһ. солк. бизнэрдээҕин төлөөн илик. Итиннистэрэ аҕыстахха, предприятие бу күнүгэ диэри уопсайа 2 мил. солк. ылар

РЕДАКЦИЯТТАН: Хаһаа да хаһаайыстыбалары бүгүн ордук үп-харчы эрэнирэ харгыстыыр. Кылаабынаан, туга аахсарга утары уунар суох. Ол эрээри, туһаннаах министерстволар, салайар органнар эрэнэллэрин курдук, бу өртүнэн балаһыанньа кэлин балачча бөрөөдьистэнэ диэн эрэл баар. Онон миэстэҕэ тиэйэр-таһар үлэҕэ тэрээнни түргэтэтиаххэ.

АЛТЫҢАР КЭМИГЭР

принципка республикаҕа кийи оборор усулуобуйатык хаччыйыы Союз орто уонна Россия орто таҥымнарытар тиийэр кыаҕы биэрбэтэхтэрэ. Наҥилиэнньэ социальнай олохто-дьаһахха интериэстэрин хаччыйыыга сыһыаннаах бэрт көрдөрүүлэргэ бириэмэ республикабыт тиҥэх эйэлэр эйэх министэлэртэн биирдэстэрин кэлдьитэ ылара.

Түгэнэллэн кэлбит уонна нэлбиэтэ даҕаны түгэнэллуохтаах бириэмэ политикабыт бүтүннүүтүн сүрүн сыала — бу, мин өйү эсэ тэтэл кичэйэн быһаччы, кийи үйэгэ, киһини сайыннарыы, киһи духовнай уонна интеллектуальнай, культурнай уонна материальнай өрүүнэн байытыллыытын сыаллара үрдүктүк тутуллуоллара.

Ордук туолкайдаан этэр буоллахха, бу политика сыалынан обществоно уонна үөскүүр саҥа экономическай сыһыаннаһыларга сөптөөх социальнай институттар саҥа социальнай структуралары үөскэтиллиэхтэрин, итиэннэ сайыннарыллыахтарын, киһи духовнай уонна интеллектуальнай, культурнай уонна материальнай өрүүнэн байытыллыытын сыаллара үрдүктүк тутуллуоллара.

Ордук туолкайдаан этэр буоллахха, бу политика сыалынан обществоно уонна үөскүүр саҥа экономическай сыһыаннаһыларга сөптөөх социальнай институттар саҥа социальнай структуралары үөскэтиллиэхтэрин, итиэннэ сайыннарыллыахтарын сыалын буоллар.

Бүтүннү турбуттан, өйдөнүллэр бириинсипэлэриттэн, олохтоох уонна дойду стандартарыгар тахсар итиннэ стратегическай сыалы туруоруу наратааннык ыытыллыылар.

Ол иһэрэ дьыала биир киһиэхэ тохох эрэ тоҕо типэриигэн гимн эрэ сиэтэр уонна аһара түгэн наадатыгар бириэмэ даҕаны буолбатах. Социальнай түһаайыылаах политиканы бүтүннүүтүн саҥалыы кэрэр, онуо биллиэхэ баар кыахтарга көп түбэлиэннэрэн уонна баччаатыгар диэри туох кыаллыбатаҕын, ыйыйбэтэрин ситэрэн биэрэр наада, — ким барыта бэйэтэ хайдах олорухтааҕын түһүнэн толкуйдуур уонна ол түгүнэр кыаллар. Атынык этэхтэ, туох сөбүлүүргэн уонна туох дьоҕурдаахтыбын көрөн улэлээҥ. Бэйэ дьыатыгар-уоттар дааҥ буолуулуу ситиҥ, дьиэ кэргэн, чугас дьонун ыйыгэр хаардыта сыһыанаһыылары олохтоох, үүнэр кэлгэнэн иитэн, дьиэ кэргэн үгэстэрин, эбэтэрдэрин харыстаһыы уонна сайыннарыы уо. д. а. — итэ барыта киһи бэйэтин эйэҕэстэрин уонна түбүгүн-сайыгын эрдэтэн ыйыгэр киирэр.

Оччоҕуна эрэ киһи бэйэтэ дьиҥнээхтик киһи быһыытынан, бэйэтин дьылҕатыгар хаһаайын быһыытынан саанар буолуо. Государство киһиэхэ улэлиир, наадалаах, ааҕыллыы дьарыктанар кыахтаах усулуобуйатын, бас билии тыыталлыбат буолуутун, үөрэхэр, медицинна өйдөрүнэн туһанар ньыахтаныгын, культурааҕа, идеологиэ тардыллыытын уо. д. а. мэктиэлиэхтэх.

Баллаҥ турар, сыаналастар туоларынан өйдөбулларга улаханнар уларыйыылар тахсыахтара уонна хайыы-үйэ тэҥэллэр даҕаны. Рынокка сыһыанналаах өйдөнэ сайдыахтаах: ким бэлэмнэс-талыгас өйдөөх, буола турар процессары ыгын-тоҥон өйдүүр, үөскүүр проблемалары дьылаҕыйдьык быһаарар, ыарахаттаран чаҥыйбат — ол байыыттык олоруоҕа. Үлэнэн, бизнеһинэн дьарыктаначчы, үгүгэйдик олорорго кыаллар, көрүнньүк үлэлэрэ-хамнаска, туһата суох бириэмэтик шыпрат хоһоонуоҕ иҥиэ, биллиэн даҕаны бэрт эйдэхтик бэлэтэлэр эрэ киһи ыыхтаахтык дьаһанан олоруоҕа.

Кыайан түгэллэбэтэх, ким бэрыта тэҥ буолуохтаах обществоно сымыйа лозуннарыынан үөскэтэллибит бэлэмнэ бэрт буолуу өйүн-санаатын уонна таҥнэлэҕин принципкэ бириэмэ буолуоҕа.

Онон рынокка киирии сыһыанаһыларытар сыыйа үөрэнэн өйдөбула ыаччаллар нэлэрү уларыйыыларын эрэ кэтэрбэт, хас биирдии киһи · улэҕэ сыҥааныы, олохто миэстэтин талан ылыыны тэрдүттэн саҥалыы кэрэрүк эрэйэр. Ким даҕаны кими даҕаны илиититтэн сытыарыы, ким даҕаны түгэ ыһарыын, олорбөргүн уонна хаһан хомуур улэтин ыытарыын, уруккутун күрдүк, этэҥ биэриэ суоҕа. Кеннньэрбиэ да, техника саппаас чаастарын да бөҕүүнньүкка уурай аны ааҕалак биэриэхтэрэ суоҕа. Онон бэлэмнэнэ диэри киһи түөрэннэтиэк, хамсатыан да суоҕуран аҕыйыыбыт бүтүннүү, эрүүгүбүттэн кумаланар. Ол аҕардас экономика эйгэтигэр эрэ баар буолбатах. Сүрүн өйдөбул — социальнай уларыта түгүүллэрэ.

Кырдьык, ордук бастаан утаа улэтэ суохтар да, кыанар да дьон баар буолуохтара, улаханнык ньыа-уоҕ ыыкы үрдүк телебүр, предприятиелар эстиилэрэ уонна, биллэн түрар, наймылаһан улэлээҥин да баар буолуохтара. Биһиги Үөрүк Хотугу сирбит, дьон ордук ыырыгыыр олохтоох сирик усулуобуйатыгар кти фактордар оссо ордук дарбанныхтэрэ уонна аһара улаханнык мэрдэхтэрэ, үөскэтиэхтэрэ.

Ол иһин республикаҕа социальнай политика бүтүннүүтэ киһини көмүскэлиигэ, хамсаҕа сөптөөх улэлиир усулуобуйаны уонна уйгулаах олоҕу тэрийиигэ түһулаллыр.

Наҥилиэнньэ кыаммат араҥалара — инвалиттэр, пенсионэрдар, эйбэх оҕолоох ыаллар, туладайахтар чоппу туһаайыллыах социальнай көмүскэллэх · буолуулардыын дьаһалларын комплексса олохтоох киллэрилиэ. Итиэннэ комускэйдэ эрдэс ҥорутиэхтэх буолуо: пособиелар, пенсиялар кэмэйдэрин үрдэтии, ыарахаттылаах сыаналаах табаары · атыылаһыы, эмтэниигэ төлөбүрүгэр, транспортка оросуоттарга көмөлөһүү, гуманитарнай көмө, бородуукталаах уонна босхо аҥылытынан материальнай көмө. Бу сыалга республика бюджетыттан үөлэлэҥин оҥоһуллуо, кырдьаҕастарга, инвалиттэргэ, ыаайах оҕолорго, эйбэх оҕолоох ыалларга, интэр-аһатар киһилэрин сүүрбит дьиэнэ көмөлөһүү аналлаах фондаларга тэрилиэхтэрэ.

Биһиги норуоппут тутуһан кэлбит үгэстэрин уонна абылаҥдарын быһыытынан, кыамматтар уонна ыарыахтар көрүүтүгэ-истиигэ суох хаалларыллыбат этиллэр, кырдьаҕас уонна ыарыах дьоннго кыаллаллара. Саха сиригэр, бэл, үөрэхтээхтэркээҕэр сохчох-доҕолоох дьоно баһыйар үгүс да · көмөлөрүгэр, бүтүн нэлэмиэстэрэннэн уонна улуустарыттан кырыымчык олохтоохторго кыаллаллар, аспэтин ким эмэ итинник дьонтон хайаларын эрэ көрүүтэ-истиигэ, өйдөбүлэ уонна көмөлөрө суох хаалларбыт буоллаҕына, ол саатаах, кийи сиэрдэгэр баллат · суолуган ааҕыллар.

Биһиги республикабыт саастарык туһары кэнэ уйгутун туһугар улэлээк кэлбит, илиилэриттэн саа-саадах тутан, Ийэ дойдуларын чэбдиг уонна көҥүлүй туруулаах кэмэ эйэҕэстик дьонтан, онуо таҥнэ дуу эбэтэр дьиэҥэ хаан охсуутуттан тэмтэрийэн рынок үөскэтэр уустук усулуобуйаларыгар туруулаах ньыахтара суохтарга

Наҥилиэнньэ бу категориятын социальнай көмүскэллэх буолуутун хаччыйар туһаайыах государственнай программа ырытыллан оҥоһуллуо. Итиннэ таҥнэ, улэтэ суох буолуулаах социальнай мактиэлэҕин баар буолуохтаах.

Социальнай политика стратегическай суолтадаах этэр хаһыскаттаа общество олоҕун-дьаһарын дьоҕуннаах эйгэтигэрдоруобуйа хаҥыстабылытар, үөрэхтэниигэ, культурааҕа уонна спортҕа сыһыаннаах. Олор, тоҕо да саҥа экономическай сыһыанаһыларга киирии усулуобуйаларыгар үөрэнии модьуйуута туруорулуннар даҕаны, рынок салааларыгар киллэриллэр кыахтара суох.

Биллэн турар, киирии кэмиэ киниилэр бэйэларын государственнай характерларын, үгүс өрүүнэн государственнан салаалыыларын ыыппыт хаалаллар. Бэлэтэн биһиги дьиэнэ-дьаһалларбыт сайдыы, норуот духовнай уонна интеллектуальнай сайдыытыгар күүскэ тоҕо туһаан хамсаһын таһаарыллыытын туһуннан этэр буоллахлыытына, өчөтөтөр ордук улахан суолталаныыларын сүтэриэ суохтаахпыт.

Урукку да өрүтгэр итиэннэ үөрэхтээбит, доруобуйа хаҥыстабылын уонна культура биир уоҕэй союзнай систематтан быстыыт сорботтуран буоллаллара, оттон биллэрин биһиги национальнай уонна регионнай уратылары норуот интэриэстэрин. Хотугу дойду илиҥдэтэллэй уонна атын да усулуобуйаларын үчүөттүүр республикаҕа система үөскэтии уонна сайынарыы сорутуук туруоруохтаахпыт.

Наҥилиэнньэ үөрэҕэ уонна культурата наадыйыыларын, киһи доруобай буолуутун хаччыйыы государственнай суох, чаҕылыйа формаларга баар буолуохтара. Итиэннэ өйөөнүллүохтаах. Олор сүҥүөхтэриэхтэр туруулаах экономическай төрүттүүлэр бюджеттан ыыппанан үөлэлэнэ буолуоҕа сөп.

Экология. Туладьыр эйгэни харыстааһын эйгэтигэр боччумнаах проблемалар турдалар. Республика хотугулуу-арктическай регионун промышленнай баҥыраанньыкка быстарыйан тардыллар матырыйаалларгаах оҥоһуктары дьаһан талтэриилэрэ туһаныы содулларын иҥэтиэх үөрэтиллиэхтэх. Ордук промышленнай предприятиелар сабардаанньынарыттан хотугу норуоттар олорор ороҕуоннарын · айылҕаҕа улаханнык иҥэтэллэтэ. Онон туладьыр эйгэҕэ улахан буортуну оноорор хайа хостуур промышленнойдар предприятиелэрин салгыы туһаныы тоҕо сөптөөбүн туһунан боппуруоһу үөрэтэн, көрөр уонна быаарар наада, олору эстүү экономическай өртүнэн олус улахан ороспуохтах.

Айылҕаны харыстааһын боппуруостарытар биһиги, бастатан туран, кэмэҕэсин кэлэҥэлэр интэриэстэриннэн, салайтарыахтаахпыт, кинилэргэ ойууруда, өрүстэрэ да, хамсыыр хараҥайы да уонна айылҕа ресурсаларын да ордоруохтаахпыт, олор республика олохтоохторун билиҥнэ бинир кэлэҥэлэрэ эрэ наадаҕынан буолар буолбатахтар.

Рынок сыһыанньыларыгар киириигэ кэнэ биһиги норуот быһыытынан республика аҥыы аттаппыт дьоннооҕэ-сиэрдээх тыа бөҕүн наҥилиэнньэтэ сиэ-бэлэмнэниэхтэрин хаалла. Тыа сирин олохтоохторо, сүҥньүлэн, бедиэ наҥилиэнньэлээх пуунарга уонна оройуоннар кинилэригэр тумулдан олороллор, онно барыы улаатыллар дьоҥуордаах дьону хабан турай, бынчыы тыа хаҥаайыстыбатын производствотын кирэдиит тэлгэтэр кыаллыбат. Бедиэ сэлиэнньэлэр тастарыгар сөр-уот тиийбэт, фермерстоны кинэнэ сайынньарга, кэтэх хаҥаайыстыбаны тэлгэтэргэ усулуобуйа да суох.

Ол иһин сөр ахсын тыа хаҥаайыстыбатын оройуоннарыгар, улэлэр хаччыйыы көрүнньэрэ-тэн биирдэстэрин быһыытынан, улэ-хамнас ураты сайынны реформанан олохтуур, ону бастаан сайынньар норуот туттар табаардарын оноорон таҥаарыны тэрийэр, булуллар ньыахтаах технологияларга олорбут промышленнай бородуукталаны оноорон · таҥаарар этэтэр этэн предприятиелэргэ соҕотоҕоламмыт бородуукталаны хомуйар предприятиелэрэ аҥар наада.

Онон, социальнай политика стратегията маннык буолуохтаах:

— лесхозонердар, инвалиттэр, эйбэх оҕолоох ыаллар, үөрэнэр ыччат уонна оҕолор, ыаммат ыаллар социальнай тэлгэнэлээх буолуулларын государственнай политиканан ырытан оноруу уонна олохто ньиллэрэ, киниэлэргэ туһуламмыт социальнай кэмнэ оноруу;

— общество олоҕун-дьаһарын ураты улэхан суолталаах эйгэлэриннэн уонна национальнай баҥдара сайдыы сүрүн туһаныыларынан буолар доруобуйа хаҥыстабылын, үөрэҕэриинэ, культураны, науканы ордук хото сайынньарыы;

— государство өйөөлү уонна көмөлөү оноруутун нүүйүрдүү суотутар тэй скрик нэлиҥиэньэтин уонна хотугу аҕыйах ахсааннаах норуоттар олохторун уйгутун иҥиэнэ социальнай олох-дьаһах өгөлөрүнэн хаччыллыыларын эрэ цитаатыы, маныаха кэнэҥэски кэлгэннэлэ: аналлаах фондаларын тэрийэр наада.

— экологическай чэбдигирдии, туладьыр эйгэни харыстааһын, эйэлэх ресурсаларын табыгастаахтык туһаныы дьаһалларын олохтоох киллэрии.

Бары дьаһаллар дьон олоҕун саҥа хаачыстыбатын хаччыйыыга, киниэлэр дэгиттэр сайдыылаах буолуулларыгар усулуобуйаларын үөскэтиигэ туһуланыахтаахтар.

х х х

Республика суверенитетын ылыммытын кэнэ ыстыллыбыт иккис сыллаах улэ, рынок экономикатыгар киирии эрдэ даҕаны суолтар быһаччы улэхамнас балачча опыта мунньарга уонна эппиэтэллээх буоларын өйдүүрүгэ итиэннэ онон салайтаран киирэ үөй ыксаллыбыт киниэгэр республика сайдыытын стратегиятын оноторго кэмэлэстэлэр. Бу стратегия гражданскай тиэйэлэх обществоно уонна онуоха олоҕурар Российскай Федерация составыгар киирэр демократическай правовой государствоны үөскэтиэхтэй барыллыыр. Итиэннэ өйдөнүллүүр, рынок кэнэҥүнү экономикалаах, хас биирдии киһиэхэ таас ньаҕы, гражданскай айэни уонна сөбүлэҥэ хаччыйар скардаах обществоно сыһыанньыылардаах демократическай общество буолуо.

Бэйэбитэ этэн кэлэ даҕаны биһиги республикабыт ...ҥарыта тутуута ылыма суохтаах, ...ҕоо өйдүүроут дьолун суолталаах. Маныаха республика государственнай структуралары улэлэтиини, хаҥаа экономиканы сайдыытын стратегическай критериэннэр гражданнар олохторун уйгута, от таҥыма буолуохтаах. Чуолаан маллык туруорсуу, аҕа дойдутаабы холбоҥнуккэ биирэ цивилизациэ миэстэбитин быһаарыы. Республика хас биирдии олохторун олоҕо үрдүк таҥымнаах буолуутун хаччыйдахпытына эрэ, биһиги цивилизованнай · демократическай ыччакка тиийиэхпит.

Республика сайдыы стратегиятын олохтоох киллэриигэ төрүт буолар усулуобуйалардаах: материальнай уонна сырьевой ресурсалар, улахан научнай-техническай потенциал, гражданскай эйэ уонна сөбүлэҥ. Туруорулуобут сыалларын олохтоох киллэрии суолтаар · боччумнаах ыарахаттар бааллар: сөр-уот · ньыата, суол-ньиэ ньуоҕана, экономика сырье биэрэччи быһыытынан туһаныллар хаҥыстаныылара, кэккэ регионнар сирдэрэ-уоттара аҥара буортуланыылара, промышленность имигэс технологиилэрэ олохтоохтук уонна аҕыйах ахсааннаах норуоттар туспа суолтаах-эйгэлэх буолуулларын хаҥыстаһыы наадата. Ол иһин сайдыы ыыллыбыт сыаллара Саха Республикатын норуота бүтүннүүтэ сорунуулаахтык түмсэн, олору толоруу уонна туруулаһыы суолутар турунаарыны, киирии хамсаҕа биллиэҥи уонна кэнэҥэски цивилизациэлэр ыччаттарыгар историческай экспериэнсэни ылыммыттарына эрэ сиэтиллиэхтэрин сөп. Сайдыыга иккиэнэ туһаайыллыбыт стратегиялаах буолахпыт, биһиги реформаларын ыытыы суолуйан эрдэлээхтик барыахпыт.

Бу үйэ саҕаланыытыгар саха уйулуччулаах этэҥэ өйдөөх Алексей Елисеевич Кулаковскай сурулаан туһар: «Саҕаланыыта эрэ ыарахан, оттон сиэмэ быраҕыллыыта, сотору бытыырдыы тахсыа; Саха уокуругун барыы улуустара кэхтэхтүн үлэ-хамнаска ыыстыыллара эрэ наадаҕа». Итиэннэ үйэлэр солбуйсуулара буоларыы турдаҕына, республика суверенитетын олохтоох киирэр ньыахтаах эйгэлэрэ, биһиги цивилизованнай · демократическай ыччакка тиийиэхпит.

Республика сайдыы стратегиятын олохтоох киллэриигэ төрүт буолар усулуобуйалардаах: материальнай уонна сырьевой ресурсалар, улахан научнай-техническай потенциал, гражданскай эйэ уонна сөбүлэҥ. Туруорулуобут сыалларын олохтоох киллэрии суолтаар · боччумнаах ыарахаттар бааллар: сөр-уот · ньыата, суол-ньиэ ньуоҕана, экономика сырье биэрэччи быһыытынан туһаныллар хаҥыстаныылара, кэккэ регионнар сирдэрэ-уоттара аҥара буортуланыылара, промышленность имигэс технологиилэрэ олохтоохтук уонна аҕыйах ахсааннаах норуоттар туспа суолтаах-эйгэлэх буолуулларын хаҥыстаһыы наадата. Ол иһин сайдыы ыыллыбыт сыаллара Саха Республикатын норуота бүтүннүүтэ сорунуулаахтык түмсэн, олору толоруу уонна туруулаһыы суолутар турунаарыны, киирии хамсаҕа биллиэҥи уонна кэнэҥэски цивилизациэлэр ыччаттарыгар историческай экспериэнсэни ылыммыттарына эрэ сиэтиллиэхтэрин сөп.

Мин бириэ дойдулаахтарбар, Саха Республикатын бары олохтоохторуттан туһаайан этэҥнэ: биһиги ыытамньыбытыгар, хас биирдибит волитын тэҥүөвүгэ — оччоҕуна биһиги экономическай өртүнэн киинэ диэки күүскэ быстаныыны, культураны, науканы, идеологиэ эрдэлэрин уонна духовнай өртүнэн эрэ кэтэбүүлүүнү ситиҥнэриэ. Биһиги төрөөбүт ыччаттыбытын барыаҥ сайыннарыахпыт!

Аҕааччы санаатын этэр

Үйэтитиэххэ сөптөөх тутуу

Революция иннинэ Боотуруускай улууска 8 таҥара дьиэтэ баарыттан саамай үчүгэй, кэрэ нестүүлэөхтэрэ 1899 сылларааҕы Ньуолуллубут билигин оройуоннааҕы кыраайы үөрэтэр музей буолан турар таҥара дьиэтэ эҥэ.

Дьиэ тутуутугар Дьячковскай Минтэрэй, дьоҥсэртэ аатырыыннан, Балдаевскай Минтэрэй, дьиэ Хадаар киһитэ маастар даабыта үөҥ. Кини Дьокуускай куоракка баар бөҕөлөр таҥараттан дьиэтин кинэрэ көрөн баран, үүт үөҥ үтүүлүннүбүтэ диэн дьиэрэ. Тутуу ороскуотун улуус баайдара сиэртибэ тардан үйэммуттара диэн саҥалыыллар.

Бу таҥара дьиэтэ тас нестүүтэ сиэдэрэйинэн, тутуута хаачыстыбалаах Чурапчыга биир бөҕө тутуу буолар. Кини сыр-дьык халлаан күөҕэ оҥноох хаһан да соҕуллубат лаах кыраасканнаах сэттэ куполларыгар кыһыл көмүс өгө дуйдаах сэттэ кирэстээҕэ. Олор барыа күн үөтүгэр ыраахтан көрөөччү күлүмүрдэн нестөллөрө. Колокуоньатын дьиэтэ үс этээс үрдүгэр сүрдээх үчүгэйдик уһулу ыстанан тахсыбыт куполлаах. Ойоҕосторуукан тоҥуруччу сүрдээх үчүгэйдик ыскарыллыбыт маҥан, күөх кыраасканнаах көрэхтиис бүүрүктээҕэ.

Бу таҥара дьиэтин 1929 сыллаахха суулларбыттара, Дьоҥсэргэ аатырыыннан, саҥа таҥара дьиэтэ биһиги оройуоммут историятын быстыспат сорҕотунан буолар. Саха бөдөҥ суруйаачыта, биир дойдулаахпыт Эристин Эристиин ааттыырбыт «Маарыкчаан кэчэттэрэ» романын аахпыт эрэ барытын хараҕар таҥара дьиэтин үрдүнэн саҥа олох илдьитэ буолан тэлэрэ кыһыйар кыһыл былааҕы хараҕар көрөрө тахчы. Онтон ол кэпсиир таҥара дьиэтэ кини эбээт. Аны архитектурнай ортун ылан көрөр буоллахха, эмиэ сыаналаах—саха мыйдыр, уус тарбахтаах уустара оҥорбут дьиэлэрэ, туллут тутуулара, үйэни эрэ кыра кыайбат кэм устата чэгиэнин ыһыстыбакка туруута, сиэдэрэйдэ болҕомтону тардыбат буоллуон табыллыбат.

Итиннэ эҥэ турар, мин, таҥараны итэҕэйбэтэх да иһин, бу таҥара дьиэтин Чурапчыта биир болаҕа историческай уонна архитектурнай суолталаах тутуу быһыытынан сыаналанан, чолуҥэр түҥэрэр наада диэн саныыбын.

С. РОМАНОВ.

ТҮҺГКЭТЭХ ТАЙҒАҒА

Саха Республиката Уус-Майа оройуона. Суолтан-нистэн туора түҥ тайҕа ортотугар эбэнки Марина Скрябина дьиэ кэргэнинин олорор. Кэргэнэ кини сылларыгар өлбүтэ, онтон ыла дьахтар кыраныыс оҕолорунуун дьылҕа-хаан дьаһалыгар сылдьар. Маҥан чугастааҕы сэлиэньэ 30 көс.

Кыстык олохторуттан электричество хантан кэлиэй, тымтыгынан сырдатыаллар. Марина бэйэтэ бултуур, балыктыыр, бэйэлэрэ эрэ хаалларыгар хоргуйан өлбөтөрүн туһугар итэ дьаргытарыгар оҕолорун үөрэтэр. Улахан оҕолорун үөрэх кэмигэр оскуолаҕа атаартыыр, онно дьиэлэлэрэ иһин бэрт эрэйдээх бултуур кыргыттан, түүлэҕиттэн толоҥор.

Оҕолорун оскуолаҕа, оҕо садыгар эрэйэ суох сырытыннараары, бэйэтэ кийиит уеулуобуйаҕа үлэлээри, дьиэтигэр хаалларбыт оҕолорун торбон кыыл, өссө ыныырыга холуонньаттан күрэбит түөкүн саймэгиттэн мэлдьи дьаахчана сылдьарыттан быыһанаары олохтоох былаастартан чугастааҕы бөҕүөлэкэ дьиэ биэрэллэригэр ордоҕуттан көрдөһөн эдэ-была тыла баранна.

Сиимэнтэргэ: Марина Скрябина оҕолорун кытары; тайҕаҕа бултуут астарын-үөллэрин кыыллан-суолтан, устугас дьонтон маннык тутууга хордоруллор. Марина Скрябина кыстыгар баар ыспыдаат.

(РИТА—ССТА).

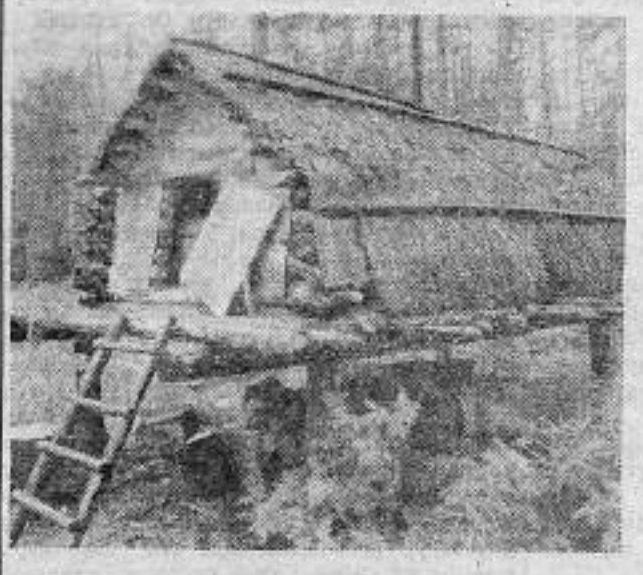

ДЬОН ЭРЭЙИН СЫАНАЛЫАХХА

Оройуон кинигэ олохтоохторо аҥыыр да, тутар да уонан эрэйдээмнинэт өр буолла. Быйыл сайын дьиэ-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба холбоһуга итиэннэ водовозтаах тэриллэлэр уулуссаларынан үллэстэн тутар уубутун баһан улаханнык абыраатылар, оо иһин кэпилиэннэ мунура суох махтанар. Аны сыл ахсын суоҕу уулуур уутун айдаана буолаччы. Итэ боппуруоһу быһаарыыга уруккута Чурапчы сельсэкэй Сэбиэтин председателэ, кэлиэкэ кэмнэ оройуон баһылыгын оройуон кэмигэр солбуйаччыйан үлэлэбит А. А. Захаров эбэхтик түбүгүрбүтэ, хас биирдии пенсионеры кытта сирэй көрсөн кэпсэннэтэ, аны уулу бырахтарарга анал оборудованиелардаах, техникалаах тэриллэлэри кытта биир туспа сүбэлэһэрэ. Холобуг, урукку сылларга сэлиэньэ арҕаа эҥэриэгэр олорор ыаллар сүөһүлэрин уулаталарга уулу. Куоҕалы күөлүттэн бырахтарбыт.

Быйыл Куоҕалыбыт уолан Ньидьили күөлүттэн бырахтарарга күһэлиннибит. Уулу турбанан бырахтарыы улахан түбүктээх, сыралаах үлэ. Онуоха өбүгэ бары даҕаны 60 саастыгын аастыт дьон сырыттыбыт. Хата, «Якутводмелиорация» холбоһук ПМК-тын салалтата И. Н. Мишкин, Д. И. Сивцев, В. В. Попов бэйэбитин кытта тэҥнэ кэриэтэ сылдьыһан, сүбэ-ама буолан, үлэлиир уеулуобуйабытын барыа өртүнэн хааччыйан абыраатылар.

Үлэбитигэр ыарахаттарыа эмиэ көрүстүбүт. ПМК таһыгар суолу туораабыыга турбалары хаһан олордубут сирбитиэн автомашиналар, тракторлар туоратырбыт «Маарыкчаан кэчэттэрэ» романын аахпыт эрэ барытын хараҕар таҥара дьиэтин үрдүнэн саҥа олох илдьитэ буолан тэлэрэ кыһыйар кыһыл былааҕы хараҕар көрөрө тахчы. Онтон ол кэпсиир таҥара дьиэтэ кини эбээт. Аны архитектурнай ортун ылан көрөр буоллахха, эмиэ сыаналаах—саха мыйдыр, уус тарбахтаах уустара оҥорбут дьиэлэрэ, туллут тутуулара, үйэни эрэ кыра кыайбат кэм устата чэгиэнин ыһыстыбакка туруута, сиэдэрэйдэ болҕомтону тардыбат буоллуон табыллыбат.

Итиннэ эҥэ турар, мин, таҥараны итэҕэйбэтэх да иһин, бу таҥара дьиэтин Чурапчыта биир болаҕа историческай уонна архитектурнай суолталаах тутуу быһыытынан сыаналанан, чолуҥэр түҥэрэр наада диэн саныыбын.

С. РОМАНОВ.

Барҕа махтал буоллун

Таптыыр оҕобут Ваня Протодьяконов хомолтолоохтук өлбүтүгэр биһиги кутурҕаммытын чэпчэтиэхтиэ, күүс-көмө, өйөбүл буолбут бар дьоммутугар оҕобут иитиллэн улаатыыта Алаҕар орто оскуолатын коллективыгар, биригэ үөрэхтээтэ табаарыстарыгар, биригэ үлэлиир дьоммутугар, барыа аймахтарбытыгар, чугас дьоммутугар, иэйиэхтиит салалтатыгар тылынан сатаан этиллибит улахан махталбытын тириэрдэбит.

Елена, Филипп Протодьяконовтар, балта Соня.

Нэйиллэктэр иккиардыларыгар ыытыллар комплексный спартакиада программатынан алтыныы 24—25 күннэригэр ыытыллыахтаах дуобакка хамаандаҕар бастыыр иһин күрэхтэһиҥ бу дьыл сэтинньи 21—22 күннэригэр көһөрүллүө.

Оройуонтааҕы спорткомитет. «Урожай» ФСО.

Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба производственнай хол боһуогар

ПАРИКМАХЕРСКАЙ САЛОН

аһылыннна. Салон 10—18 чч. «Чаран» кулуупка үлэлиир. Эбэтэ 13—14 ч., өрөбүлэ — бэнидиэннык уонна оптуорунньук. Төлөбүрэ чэпчэтиллэх.

Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба производственнай холбоһугар бастайаннай үлэҕэ **механик, электрогазосварщик, электрик** наадалар. Хамнаһа—дуогабар быһыытынан. Тел. 21-646, 21-864.

Администрация.

Лесопункт ЗИЛ уонна ГАЗ-66 автомашиналарга бастайаннай үлэлиир **шоферлар** көрдөһөр. Тел. 21-368.

АТЫЫЛАҺАБЫН: Пианиноны. Тел. 21-716.

АТАСТАҺАБЫН: Түөрт саастаах биэнэ «Урал» мотоциклга. Тел. 23-374.

«Атыылыыбын», «Атыылаһабын», «Атастаһабын» диэн ааттаах биллэриилэри редакция, эйбэх кини наадыйыытын учуоттаан, толөбүрэ суох босхо бэчээттиир.

Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба производственнай холбоһугар

ПАРИКМАХЕРСКАЙ САЛОН

аһылыннна. Салон 10—18 чч. «Чаран» кулуупка үлэлиир. Эбэтэ 13—14 ч., өрөбүлэ — бэнидиэннык уонна оптуорунньук. Төлөбүрэ чэпчэтиллэх.

Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба производственнай холбоһугар бастайаннай үлэҕэ **механик, электрогазосварщик, электрик** наадалар. Хамнаһа—дуогабар быһыытынан. Тел. 21-646, 21-864.

Администрация.

Лесопункт ЗИЛ уонна ГАЗ-66 автомашиналарга бастайаннай үлэлиир **шоферлар** көрдөһөр. Тел. 21-368.

АТЫЫЛАҺАБЫН: Пианиноны. Тел. 21-716.

АТАСТАҺАБЫН: Түөрт саастаах биэнэ «Урал» мотоциклга. Тел. 23-374.

СҮӨҺҮ СҮТТЭ

Үрүҥ сирэйдээх, үмүрүн муостаах, өрөөтэ маҥан, үс саастаах, уулаах хараҕа күрүҥ тыһы тыһаҕас сүттэ. Ким көрбүт Чурапчы с. Петровскай уул, 21 тэр Аммосов Иннокентий Иннокентьевичка биллэрэргитигэр көрдөһөбүт. Тел. 22-117.

Күрүҥ тиэгэнэ оҕус сүттэ. Хаҥас муоһа сарбыйыллаах, кулгааҕар диэнтэлэх, «НЕ» бэлиэттээх. Ким көрбүт, булбут. Сылан Уйун Күөлүгэр Ноговицын Егор Алексеевичка биллэрэргитигэр. Тел.: 23-266.

Күрүҥ оҕус борооску сүттэ. Ким көрбүт Чурапчы с. Ермолаев уул, 45 тэр Сидоровтарга биллэрэргитигэр көрдөһөбүт.

Сэрэйэ үрүҥ, маҥаас, холутар үрүҥнээх, кутуругун ангара үрүҥ, аттаммыт, туора муостаах сырдык кугас тыһаҕас уонна, түсэтэх буоллаҕына, өрүллубут пресс быалаах кугас маҥаас, сымыыттаах оҕус борооску сүттүлэр. Хаана баалларын билбиттэр Чурапчы с. Колхозный уул, 31-гэр Борисов Семен Николаевичка биллэриҥ. Тел. 21-696.

Сэҥыыгыгар уотунан сиэтин баҕаналаах, кэчэгэр адаархай муостаах, кутуругуна уонна икки муоһа лэппийиллэх, маҥан кугас эбириэн 5 саастаах маҥар ынах алтыныы 18 күнүгэр уулуу тахсан баран кэлбэтэ. Ким көрбүт, билбит үлэ чаһын кэнниттэн 22-178 телефонҥа биллэрэргитигэр.

Оҕолоох икки ынах, икки оҕус тыһаҕас сүттүлэр. Баалларын: биирэ күрүҥ эриэн, оҕото кугас-кыһыл, сирэйэ уоранныыктаах, оҕото сырдык эриэн: тыһаҕастар самыыларыгар «ПП» бэчээттэохтэр, дьүһүннээрэ: улахана күрүҥ эриэн, кырата күрүҥ. Тел. 21-653 (дьиэтээҕин), 21-556, 21-405 (үлэ кэмигэр).

Оройуон дьаһалтатын баһылыгын экономикаҕа уонна үпкэ солбуйаччы ССРС норуотун хаһаайыстыбатын былааннаһын туйгуна

КИРИЛЛИН Петр Гаврильевич

өлбүтүнэн кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэнэригэр дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Эриллик Эристиин аатынан совхоз дирекцията, профкома;

—Алаҕар сельскай Сэбиэтэ, нэйилиэк дьаһалтата;

—Бахсы сельскэй Сэбиэтэ, нэйилиэк дьаһалтата;

—Толой сельскэй Сэбиэтэ, нэйилиэк дьаһалтата;

—дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба холбоһугун администрацията, профкома;

—балтыгар Чурапчытаабы СПТУ-ны иитэччитигэр Аммосова Марфа Никитичнаҕа, бырааттарыгар производственнай үөрэхтээһин маастарыгар Аммосов Тарас Васильевичка уонна ыыгаабынай бухгалтер Седалищев Петр Григорьевичка СПТУ дирекцията, профкома;

—балтыгар Одьулуун сельсоветын секретара Седалищева Мария Николаевнаҕа Одьулуун сельсовета, нэйилиэк дьаһалтата;

—уолугар «Агропромэнергэ» предприятиэ монтера Кириллин Сергей Петровичка бу тэриллэ коллектива;

—кийиитэгэр «Березка» дьаһыла-сад иитэччитигэр Кириллина Викторин Ивановнаҕа итэ дьаһыла-сад коллектива.

Редактор П. Н. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-285, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты «Саҥа олох»—Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.

Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—3384.

ЗАКАЗ №№ 126—127. Чурапчинская районная типография Мининформпечати Республики Саха (Якутия). с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».